

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה
Israeli Association for the Study
of Language and Society
الجمعية الإسرائيلية لدراسة اللغة والمجتمع

שפה, זהות וקונפליקט בישראל
اللغة، الهوية والصراع في إسرائيل

חוברת תקצירי הכנס

יום ראשון, 3 ביולי 2016

המכללה האקדמית בית ברל
Beit Berl College
الكلية الأكاديمية بيت بيرل

הוועדה המארגנת

המכללה האקדמית בית ברל:

פרופ' מוחמד אמארה (יו"ר הכנס), פרופ' ענת סטבנס, ד"ר עלי ותד, ד"ר אורלי חיים, ד"ר ג'אלב ענאבסה

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה:

פרופ' אילנה שוהמי (נשיאת האגודה), ד"ר עינב ארגמן (מתאמת האגודה)

תכנית הכנס

9:00 - 8:30	התכנסות, רישום וכיבוד קל	רחבת הקפטריה
10:30 - 9:00	מושבים מקבילים	אורן
10:50-10:30	הפסקת קפה	קפטריה
11:15-10:50	דברי פתיחה וברכות פרופ' מוחמד אמארה, יו"ר הכנס	אודיטוריום הספרייה
	פרופ' תמר אריאב, נשיאת המכללה האקדמית בית ברל פרופ' אילנה שוהמי, נשיאת האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה	
12:00-11:15	הרצאת מליאה: יו"ר: פרופ' עפרה ענבר שפה, זהות וקונפליקט בהקשרים בין אישיים ותוך נפשיים: מסע בין כתבי עת, ספרות יפה וחלל המוזאון ד"ר מיכל טננבאום	אודיטוריום הספרייה
12:30-12:00	אסיפה כללית של חברי האגודה: בחירת נשיא/ה	אודיטוריום הספרייה
14:00-12:30	מושבים מקבילים	אורן
14:45-14:00	ארוחת צהריים	קפטריה
16:15-14:45	מושבים מקבילים	אורן
16:45-16:15	הפסקת קפה	רחבת הקפטריה
18:00-16:45	פאנל סיום השפה הערבית באקדמיה הישראלית: על השלכות החברתיות, האקדמיות והפוליטיות של קידום השפה הערבית במרחב האקדמי פאנל מרכזי - שיתקיים לראשונה בערבית (עם תרגום סימולטני לעברית) בהשתתפות נציגות מהאיחוד האירופי בישראל	אודיטוריום הספרייה

8:30 - 9:00 התכנות - רישום וכינון קול (בקפיטריה)

9:00 - 10:30 מושבים מקיבלים |

<p>שפה והגירה י"ר: סמדר דוניצה-שמידט חדר: אורן 117/105</p>	<p>סוגיות במדיניות לשונית: בין חברה ומשפחה מחקרי סטודנטים י"ר: דפנה יצחקי ומיכל טונבאום חדר: אורן 117/102</p>	<p>שית פוליטי י"ר: עבד אלרחמן מעי חדר: אורן 117/2</p>	<p>שפה וזהות י"ר: מרינה ריזניקי חדר: אורן 117/1</p>
<p>Danielle Schaub Dancing Between Languages: Reflections on Language, Identity and Inner Conflict After Immigration רינת גולן, ענבר רוטשטיין, ועליזה עמיר התמודדותן של מתוכות בבתי ספר יסודיים עם קליטתם החברתית והלימודית של תלמידים עולים</p>	<p>Hilary Avigdor The Case of English: Abandoning a Native Language? אנה נני דפוסי שימור שפה בקרב יוצאי ברה"מ לשעבר; זוגיות הומוגנית ומעורבות</p>	<p>רוביק רוזנטל השפעת אוצר המילים הצבאי על השיח הישראלי עאדל שקור היחס של דרויש וטיבי לזיכרון השואה: ביקורת או הזדהות?</p>	<p>סלביה אדלר, גלית ינושבסקי וענבל וקנין "דבר אלי בצרפתית": שפה כמשאב וכאמצעי לבנית זהות אימאן יונס שפה חסרת זהות! שלומית לנדמן בחירת שמות פרטיים של יילודים: חישוב כלכלי של מחיר העריכים</p>
<p>Orly Haim Multilingual Writing as a Lens to Exploring the Educational Experiences of Immigrant Youth</p>	<p>Daniel Scott Hansen Dual-Language Immersion in Utah: Language as Resource in a Global Economy קרן לופו שפת ההוראה ברפובליקת קוריגיטסאן - בין מדיניות, פרקטיקה ואידיאולוגיה</p>	<p>Iman Garra-Alloush A war of words: Virtualizing the Israeli-Arab Conflict in Facebook</p>	<p>יטמין מואסי זוהר בכר מעורב יהודי ומעורב מוסלמי- השוואה בין זוגות מעורבים בישראל כשבן הזוג מקומי הוא יהודי וכשבן הזוג המקומי הוא ערבי מוסלמי</p>

10:30 - 10:50 הפסקת קפה (בקפיטריה)

10:50 - 11:15 דברי פתיחה וברכות (אדיטוריום הטפרייה)

פרופ' מוחמד אמאר, יו"ר הכנס

פרופ' תמר אריאב, נשיאת המכללה האקדמית בית ברל

פרופ' אילנה שוהמי, נשיאת האגודה לחקר שפה ומבנה

11:15 - 12:00 הרצאת מליאה - יו"ר: פרופ' עפרה ענבר

שפה, זהות וקונפליקט בהקשרים בין אישיים ותוך פשיים: מטע בין כתיבי עת, ספרות יפה וחלל המוזאון

ד"ר מיכל טננבאום

12:00 - 12:30 אסיפה כללית של חברי האגודה: בחירת נשיא/ה

12:30 - 14:00 מושבים מקיבלים ||

<p>מדריגות (חינוך) לשונית יו"ר: ג'אלב ענאבסה חדר: אורן 105/117</p>	<p>רב שיה על הפער: הערבית בישראל והתבונות שניתן ללמוד מהפער בין מעמדה הרשמי למעמדה בפועל יו"ר: בני הרי חדר: אורן 102/117</p>	<p>דו/רב-לשוניות יו"ר: ענת סטבנט חדר: אורן 117/2</p>	<p>שפה וממד יו"ר: עירית קופפרברג חדר: אורן 117/1a</p>
<p>ציונה לוי ודבורה הרפ הדורות וקהילה: קידום מדיניות של חינוך לשוני בבית-הספר החינוך</p>	<p>דוברים: מיטל פינטו דפנה יאמקי עאמר דהאמשה אלון פרמון יעל מעין יונתן מנדל</p>	<p>Amani Jaber Awidah Crossover Memories and Codeswitching in the Narratives of Arabic-Hebrew and Hebrew-English Bilingual Adults in Israel</p>	<p>שחר מרנין-דיסטפלל "אבקות קסם מקסימה: בה לטרור אין כל צורך. היא כובסת מעצמה בלי שפשוף וכלי כל טורח": תהבולות לשוניות וייצוגי עקרת-הבית בפרסומות מתקופת המנדט, בראי הממד</p>
<p>סמדר דוניצה-שמידט, אמארה מוחמד, ועבד אלרחמן מרעי השפה הערבית במרחב האקדמי בישראל: עמדותיהם ומפוטיותיהם של מרצים וסטודנטים במוסדות השכלה גבוהה</p>	<p>יאיר אור "כך איך לשון טבעית מתהוות?" - תפיסות של שפה טבעית ושל היכתכות התכנון הלשוני בדיוני ועד הלשון העברית בשנים 1912-1928</p>	<p>Susie Russak Linguistic contributors to EFL literacy processes among Arabic and Hebrew speaking 4th graders</p>	<p>אלעזר בן לולו "אָדן שפּתִי תפּתָּא וּפִי יגִיד תְּהִילָתְךָ" התפילה הרפורמית הישראלית כמקרה בוחן לעיצוב תודעה של זהות פוליטית, ממדית ומרביתית</p>
<p>זוהר בכר, לירון כץ, רחל פונד, ומעיין קליימן מסע קבוצתי לגילוי אישי- זהות המורה לשפה</p>		<p>דניאל גלאי ההגנה (אינטונציה) המיוחדת של העברית בהשוואה ליידיש, ספרדית ואנגלית</p>	<p>אריאל פרידמן ועירית זאבי נוכחות-פנייה: דמויות לשוניים-חזותיים של נשים בפרסומות המופיעות בשבועון החרדי "משפחה"</p>

<p>שפה, תקשורת ופוליטיקה י"ר: עלי ותד חוד: אור/105/117</p>	<p>אתגרי העברית י"ר: רמה מנור חוד: אור/102/117</p>	<p>נוף לשוני י"ר: ארולז חיים חוד: אור/2/117</p>	<p>שפה וטכנולוגיה י"ר: דניאל גלאי חוד: אור/1/117</p>
<p>יעל לוי חזן פיננסי: שפה ופוליטיקה של התנגדות ברומן ורד הלבמן מאת לאה איני היפאא מג'אדלה השפה הערבית בין המציאות של המשבר והמשבר של המציאות בישראל: ספר הלימוד כמקרה בוחן אורנה לויז משפת המחשב אל המחשב האמנותית: טכנו-פואטיקה כתסביך האמן ביצירת אלכס אפשטיין</p>	<p>יאיר אור אחיי ורעי - הח והעי: המאבק של פעילים תימנים ומזרחים למען העברית התקנית מעל דפי כתב העת "אפיקים" הדר פיר חדירת היידיש לעברית ויחס הבלשנים אליה</p>	<p>שושי וקסמן ואילנה שוהמי מדריכי תיירות כמתוכנן נוף לשוני אורי ארז מבדאלאק ועד מסור אל-חמאס: השפה הערבית-יהודית עירוקית משפת מהגרים לנוף לשוני</p>	<p>זהר לבנת ואיילת כהן "אנחנו החיילים" - תפקיד תקשורת ומיצוב בשיח בתנאים של א-סימטריה סתו אקסנפלד המילון למונחי המרפיקה מיכל שטיינר אימוג'י כתחליף בעידן ללא פנים: פילוסופיה ה"אחר" של עמנואל לוינאס ויישובה בשיח האלקטרוני עבד אלרחמן מרעי, אמארה מוחמד וסמדר דוניצה-שמידט השפה הערבית במרחב האקדמי הישראלי: הוראה ואינטרנט</p>
<p>16:15 - 16:45 הפסקת קפה (קפטיריה) 18:00 : 16:45 פאנל סיום (אודיטוריום הספרייה)</p>			
<p>השפה הערבית באקדמיה הישראלית: על ההשלכות התברריות, האקדמיות והפוליטיות של קידום השפה הערבית במרחב האקדמי הפאנל יתקיים לראשונה בערבית (עם תרגום סימולטני לעברית) בהשתתפות נציגות מהאיחוד האירופי בישראל י"ר: מייסלון דלאשה, אורי' תל אביב ומכון ון-ליר האגת הפרויקט: דברי פתיחה - ח"כ יוסף ג'אברין, יזם יום השפה הערבית בכנסת ראונק גאסור, מנכ"לית שותפה, עמותת סיכוי יונתן מנדל, מכון ון ליר בירושלים והאוני' העברית בירושלים דליה חלבי, מנכ"לית עמותת דיראסאת תוצאות המחקר "הערבית באקדמיה הישראלית": מוחמד אמארה, המכללה האקדמית בית ברל</p>			

תקצירי הכנס השנתי של האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה לשנת 2016

תוכן העניינים

מושב המליאה	
9	שפה, זהות וקונפליקט בהקשרים בין אישיים ותוך נפשיים: מסע בין כתבי עת, ספרות יפה וחלל המוזאון - מיכל טננבאום
שפה וזהות	
10	"דבר אלי בצרפתית": שפה כמשאב וכאמצעי לבנית זהות - סלביה אדלר, גליה ינושבסקי וענבל וקנין
11	שפה חסרת זהות! - אימאן יונס
12	لغة بدون هوية ! - إيمان يونس
13	בחירת שמות פרטיים של יילודים: בחירת ערכים והתמודדות עם חרדה - שלומית לנדמן
14	מעורב יהודי ומעורב מוסלמי - השוואה בין זוגות מעורבים בישראל כשבן הזוג מקומי הוא יהודי וכשבן הזוג המקומי הוא ערבי מוסלמי - יסמין מואסי זוהר בכר בן חי
שיח פוליטי	
15	השפעת אוצר המילים הצבאי על השיח הישראלי - רוביק רוזנטל
16	היחס של דרויש וטיבי לזיכרון השואה: ביקורת או הזדהות? - עאדל שקור
17	War of words: Virtualizing the Israeli-Arab Conflict in Facebook Iman - Garra-Alloush
סוגיות במדיניות לשונית; בין חברה ומשפחה	
18	מחקרי סטודנטים - יושבות ראש המושב: ד"ר דפנה יצחקי וד"ר מיכל טננבאום
19	The Case of English: Abandoning a Native Language? - Hilary Avigdori
20	דפוסי שימור שפה בקרב יוצאי ברה"מ לשעבר; זוגיות הומוגנית ומעורבת - אנה גני
21	Dual-Language Immersion in Utah: Language as resource in a global economy - Daniel Scott Hansen
22	שפת ההוראה ברפובליקת קירגיזסטאן - בין מדיניות, פרקטיקה ואידיאולוגיה - קרן לופו
23	תפיסות תלמידים בנוגע לשפות הזרות הנלמדות בבתי הספר בישראל - שיר מאירוביץ
24	מדיניות כור ההיתוך והשפעתה על שימור השפה הפרסית בישראל - גלית פלג
שפה והגירה	
25	Dancing Between Languages: Reflections on Language, Identity and Inner Conflict After Immigration - Danielle SCHAUB
26	התמודדותן של מחנכות בבתי ספר יסודיים עם קליטתם החברתית והלימודית של תלמידים עולים - רינת גולן, ענבר רוטשטיין ועליזה עמיר
27	Multilingual Writing as a Lens to Exploring the Educational Experiences of Immigrant Youth - Orly Haim
שפה ומגדר	
28	"אבקת קסם מקסימה. בה לטרוח אין כל צורך. היא כובסת מעצמה בלי שפשוף ובלי כל טורח": תחבולות לשוניות וייצוגי עקרת-הבית בפרסומות מתקופת המנדט, בראי המגדר - שחר מרנין-דיסטלפלד
29	"אֲדַנִּי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וְפִי יִגִּיד תְּהִילָתְךָ: התפילה הרפורמית הישראלית כמקרה בוחן לעיצוב תודעה של זהות פוליטית, מגדרית ותרבותית - אלעזר בן לולו
30	נוכחות-נפקדות: דימויים לשוניים-חזותיים של נשים בפרסומות המופיעות בשבועון החרדי "משפחה" - אריאל פרידמן ועירית זאבי
31	"התחרות!" הכריז האריה, 'התחרות!' צווחה הגירפה": על האופי החמקמק של שוויון מגדרי בספרי ילדים - הדר נץ ורון כוזר

נוף לשוני	
32	מדריכי תיירות כמתווכי נוף לשוני - שושי וקסמן ואילנה שוהמי
33	מ'בדאלאק ועד מטיר אל-חמאם: השפה הערבית-יהודית עירקית משפת מהגרים לנוף לשוני - אורי ארז
34	Arabic-Free Commercial Signs in Israeli-Arab localities..... Rawya Hayk
35	רב שיח על הפער: הערבית בישראל והתובנות שניתן ללמוד מהפער בין מעמדה הרשמי למעמדה בפועל
מדיניות (חינוך) לשונית	
36	הדדיות וקהילה: קידום מדיניות של חינוך לשוני בבית-הספר התיכון - ציונה לוי ודבורה הרפז
37	השפה הערבית במרחב האקדמי בישראל: עמדותיהם ותפיסותיהם של מרצים וסטודנטים במוסדות השכלה גבוהה - סמדר דוניצה-שמידט, מוחמד אמארה, ועבד אלרחמן מרעי
38	"כך אין לשון טבעית מתהוית!" - תפיסות של שפה טבעית ושל היתכנות התכנון הלשוני בדיוני ועד הלשון העברית בשנים 1912-1928 - יאיר אור
39	מסע קבוצתי לגילוי אישי- זהות המורה לשפה - זוהר בכר, לירון כץ, רחל פונד, ומעיין קליימן
שפה וטכנולוגיה	
40	"אנחנו החיילים" - תפקיד תקשורתי ומיצוב בשיח בתנאים של א-סימטריה - זהר לבנת ואיילת כהן
41	המילון למונחי הגרפיקה - סתו אקסנפלד
42	אימוגי כתחליף בעידן ללא פנים: פילוסופיה ה"אחר" של עמנואל לוינאס ויישומה בשיח האלקטרוני - מיכל שט יינר
43	השפה הערבית במרחב האקדמי הישראלי: הוראה ואינטרנט - עבד אלרחמן מרעי, מוחמד אמארה וסמדר דוניצה-שמידט
דו/רב-לשוניות	
44	Crossover Memories and Codeswitching in the Narratives of Arabic-Hebrew and Hebrew-English Bilingual Adults in Israel - Amani Jaber Awidah
45	Linguistic contributors to EFL literacy processes among Arabic and Hebrew speaking 4th graders - Susie Russak
46	ההנגנה (אינטונציה) המיוחדת של העברית בהשוואה ליידיש, ספרדית אנגלית... - דניאל גלאי
אתגרי העברית	
47	"אחיי ורעיי - הח' והע": המאבק של פעילים תימנים ומזרחים למען העברית התקנית מעל דפי כתב העת "אפיקים" בשנים 1964-2011 - יאיר אור
48	חדירת היידיש לעברית ויחס הבלשנים אליה - הדר פרי
49	נושא ההרצאה יעסוק - בזיקות והשפעות שבין השירה העברית לשירה הערבית מאז ועד היום - מרגלית עובדיה
שפה, תקשורת ופוליטיקה	
50	כִּיבוּשִׁית: שפה ופוליטיקה של התנגדות ברומן 'ורד הלבנון' מאת לאה איני - יעל לוי חזן
51	השפה הערבית בין המציאות של המשבר והמשבר של המציאות בישראל: ספר הלימוד כמקרה בוחן - היפאא מג'אדלה
53	משפת המחשב אל המחשבה האמנותית: טכנו-פואטיקה כתסביך האמן ביצירת אלכס אפשטיי - אורנה לויין
54	פאנל סיום השפה הערבית באקדמיה הישראלית: על ההשלכות החברתיות, האקדמיות והפוליטיות של קידום השפה הערבית במרחב האקדמי

מסע בין כתבי עת, ספרות יפה וחלל המוזאון

מיכל טננבאום

השפה אליה אנו נולדים ולתוכה אנו גדלים הופכת להיות חלק בלתי נפרד מזהותנו העצמית. בהמשך היא אף משמשת תכופות כסמל לזהות קבוצתית זו או אחרת המהווה חלק מפרטואר הזהויות של כל אחד מאתנו - תהא זו זהות לאומית, אתנית, תרבותית, דתית. מתוקף כך, נקודות הממשק שבין שפה, זהות וקונפליקט הינן רבות ואפשר לבחון אותן ולחקור אותן בהקשרים שונים ובכלים שונים. בו בזמן, שפה וזהות אינן ישויות חד ממדיות, והמשוואה בין שפה וזהות אינה חד-חד ערכית, לא בהקשר הקבוצתי, ועוד פחות מכך בהקשר האישי, התוך-נפשי. כך, רב לשוניות, רב תרבותיות, וריבוי זהויות הינם שכיחים מאד בעולמנו בכלל ובארצנו בפרט, כאשר לשפות השונות תפקידים שונים - קונקרטיים וסימבוליים - בנוגע לתפיסה עצמית, זהות, ויחסים עם הזולת. שפות אלו, המרקם המהווה בסופו של דבר חלק מאישיותו של האדם הרב לשוני - בין אם המהגר, בן קבוצת המיעוט, או הפוליגלוט שהפך לרב לשוני מתוך בחירה - משמשות עדשה מרתקת לבחון דרכי שאלות של זהות, תהליכים תוך-נפשיים, יחסים בין אישיים, וקונפליקט. בהרצאה זו אבחן נקודות ממשק שונות בין שפה וזהות בהקשרים הרמוניים וקונפליקטואליים דרך שתי נקודות מבט מרכזיות: האחת היא הגישה המחקרית המוכרת, המאפשרת לבחון בצורה שיטתית, כמותית ואיכותנית, שאלות הנוגעות לזיקה שבין שפה (בפרט בהקשרי רב לשוניות), זהות ותהליכים רגשיים שונים, וכן באשר לקשר שבין זהות קבוצתית ויחס אל האחר ואל שפתו. נקודת המבט השנייה דרכה אתבונן בשאלות אלו הינה זו האמנותית; כיצד יוצרים עושים שימוש בשפתם הראשונה ו/או בשפה החדשה - המילולית, הכתובה, או החזותית - בכדי להתמודד עם שאלות של זהות ויחסייהם עם ה'אחר'; כיצד שפות שונות מסמלות היבטים שונים ב'אני', ומקושרות עם תהליכים תוך נפשיים שונים; ומהן המוטיבציות לדבוק ולשמר את שפת האם, לאמץ שפה חדשה, או לשלב בדרך זו או אחרת בין השפות השונות ביצירה האמנותית.

"דבר אלי בצרפתית": שפה כמשאב וכאמצעי לבניית זהות

סלביה אדלר, גליה ינושבסקי וענבל וקנין

ההרצאה המוצעת הינה תולדה של ניסיון נצבר ומחקר מתהווה בעקבות פרויקט מעורבות אקדמיה בקהילה של מל"ג בנושא "תיעוד ושימור נראטיבים של קשישים דוברי צרפתית בבתי אבות ובקהילה בישראל", שהופעל במחלקה לתרבות צרפת באוניברסיטת בר-אילן, לראשונה בשנה"ל תשע"ה, ולאחר מכן במהלך שנה"ל תשע"ו.

מטרת הפרויקט הינה להפגיש בין סטודנטים פרנקופונים (דוברי צרפתית מבית) וסטודנטים הלומדים צרפתית, לבין אוכלוסיית קשישים דוברי צרפתית מכל התפוצות, בבתי אבות ובקהילה בישראל, למטרת שיחות בשפת יום-יום ולאחר מכן ראיונות ותיעוד סיפורי חייהם של הקשישים.

מדובר בפרויקט סוציולינגוויסטי, המשלב היבטים של תחומי התיעוד שבע"פ (history oral), וסיפורי חיים (narrative living). מבחינה מתודולוגית, נסמך הקורס על הריאיון הנרטיבי המונחה למחצה ועל כלים מחקר השיח וכלים בלשניים ספציפיים לצרפתית.

אוכלוסיית הפרויקט כוללת כעשרה סטודנטים ומספר גדול יותר של קשישים (סטודנטים אחדים נפגשים עם יותר מקשיש אחד). משך הפרויקט שנה אקדמית אחת, והוא כולל שני קורסים עיוניים בנושאים סיפורי חיים ואמנות הריאיון, וכן סדנא להקניית כלי ניתוח לשוניים, לעיבוד החומרים וניתוחם.

הפרויקט במלואו כולל את השלבים הבאים:

- א. מפגשי היכרות עם קשישים (בקבוצות או ביחידים).
- ב. עד עשרה מפגשים אינדיבידואלים שבמהלכם מקליטים הסטודנטים את השיחה/ריאיון.
- ג. הגשת דו"חות רפלקטיביים וניתוחם במפגשים אישיים או במליאת הכיתה לשם ליווי הסטודנטים ואיתור קשיים בעבודת השטח, ניתור רמת הלמידה וההתקדמות (המידע נגיש לכל הסטודנטים בכיתה באמצעות המאגר המקוון של הקורס).
- ד. בניית הסיפור של הקשיש בליווי המרצה ותוך התייחסות לווריאנטים לשוניים ומאפיינים רטוריים של שיח הקשיש.
- ה. הגשת הסיפור המלא ומטלה לשונית משלימה (הכוללת בניית "תעודת זהות" לשונית של הקשיש).

המפגש מניב העצמה הדדית: הסטודנטים תורמים מזמנם להפגת בדידות הקשישים, והקשישים מסייעים לסטודנטים יוצאי תפוצות הפרנקופוניה בשימור מורשת תרבותם הלשונית, ומאידך מסייעים לסטודנטים הנמצאים בתהליך רכישת השפה להרחיב ידיעתם בשפה המדוברת, ובכך חושפים אותם לווריאנט של השפה, שעל פי רב אינו נלמד במסגרת אקדמית. בתוך כך, הסטודנטים מפתחים חשיבה ביקורתית על תפישות סטריאוטיפיות הרואות בקשישים אוכלוסייה מוחלשת ונחשפים לאפשרות לתרומה קהילתית הדדית, תוך שימוש במשאבים קיימים אצל כל אחד מפלגי האוכלוסייה.

הפרויקט, הנמצא בשנתו השנייה, הניב עד כה תוצאות מרתקות. לדוגמא, באמצעות הריאיון הנרטיבי או התיעוד בעל-פה של סיפורי החיים של הקשישים, הצליחו הסטודנטים "ללכוד" וריאנטים לשוניים של הצרפתית המדוברת כיום בישראל בקרב עולים ותיקים ועולים חדשים. וריאנטים אלה משקפים במידה רבה את הזהות המורכבת של העולה הצרפתי לישראל. בהרצאה המוצעת נבקש להציג שלושה ממדים של הפרויקט: תהליך בניית סיפור החיים, המישור הלשוני, ותהליכי הרפלקסיה.

מקורות

בורנו, מרגלית, 2005, "תיעוד בעל פה - היסטוריה ותיאוריה", ארכיון, 13 (תשס"ה), עמ' 40-31.

Bamberg, M., 2012, "Identity and Narration". *The Living Handbook of Narratology*, 23, Hamburg: Hamburg University Press.

Ben-Rafael, E. and Miriam Ben-Rafael, 2013, *Sociologie et Sociolinguistique des Francophonies Israéliennes*, Frankfurt, Berlin, NY: Peter Lang.

Nossik, S., 2011, "Les récits de vie comme corpus sociolinguistique: une approche discursive et interactionnelle du témoignage", *Corpus*, 10, 119-135.

Ochs, E. and Capps, L., 2001, *Living Narrative, Creating Lives in Everyday Storytelling*, Cambridge, London: Harvard University Press.

Ritchie, D. A., 2003, *Doing Oral History: A Practical Guide*, Oxford: Oxford University Press.

Rosenthal, G., 2004, "Biographical Research", in Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F., Silverman, D. (Eds.), *Qualitative Research Practice*, London: Sage, 48-64.

שפה חסרת זהות!

אימאן יונס

מחקרי לשון מרבים לדון בשפה בתקופה האחרונה, הואיל והיא אחד ממרכיבי הזהות ליחידים, לקבוצות ולעמים, עד כדי שהעניין הפך להיות עובדה שאין להתווכח עליה. אולם כדי שהשפה תוכל להעניק זהות לאחרים, עליה להיות בעלת זהות כשלעצמה עם ציוני דרך ברורים. במילים אחרות, שפה שהיא משקפת זהות, חייבת להיות בעלת נורמות, חוקים סמנטיים מוגדרים, וחייבת להיות רתומה לתרבות והיסטוריה של עם מסויים במקום וזמן נתונים. על כן, נשאלת השאלה הנחוצה: מה קורה כאשר השפה מאבדת את זהותה? בכך שהיא עצמה תהפוך להיות מעוותת חסרת תכונות? האם זה יגזול ממנה תפקידה הזהותי אשר התאפיינה בו כל הזמן? איך אפשר להתמודד עם תופעה זו? ומה תפקידם של האחרים והמוסדות בהחזרת הזהות לשפה?

שאלות אלה ועוד שאלות אחרות צצות בדחיפות בשנים האחרונות כתוצאה לתופעה חדשה שהתהוותה תוך כדי התהוות מה שנקרא היום במציאות הווירטואלית. שפה זו יצרה אותה רשת האינטרנט ואתרי רשתות חברתיות כמו ה"פיסבוק", ה"טוויטר", בנוסף לרשתות החברתיות דרך הטלפונים הניידים כמו "Viber" ו"WhatsApp" וכו'. תופעות לשוניות אלה אינם מונופול לשפה הערבית, למרות שהיא הנושא הנדון בהקשר זה, אלא נגעה ופגעה בכל שפות העולם, בתדירויות ואופנים שונים. דוויד קריסטאל (2001) מחבר הספר המפורסם "השפה והאינטרנט" טוען כי כאשר גולשים לאינטרנט, ישר מתבררת תכונתו הלשונית. לכן, אם האינטרנט מסמל מהפך מסוים, ייתכן שהמהפך הוא מהפך לשוני.

למרות שלא נערך מחקר מקיף וממוקד על השפה הערבית במציאות הווירטואלית, ברור לעין לכל מי שגולש באינטרנט שישנן תכונות חדשות שהתחילו להופיע בשפה הערבית בעשורים האחרונים, תכונות שלא ידענו לפני מהפך האינטרנט. חוקרים בודדים התייחסו בכמה מאמרים לתכונות אלה, אך באופן לא מעמיק.

אחד המאמרים אלה הוא של המבקרת בריהאן קומק (2016), שהתפרסם ברשת תחת כותרת: "השפה הערבית והאינטרנט". במאמר זה טוענת המחברת שהתכונות הבולטות ביותר של השפה הערבית ברשת הן: שכיחות השימוש בשפה המדוברת, חדירת אוצר מילים חדשות כמו שמות, פעלים וביטויים שקשורים לשפת הרשת (אשר לרב מופיעים באנגלית בלי תרגום), שימוש באייקונים במקום כתיבת מילים, חזרה ושינון אותיות כשיקוף לטון דיבור מסוים, שימוש בקיצורים הנהוגים וידועים באנגלית כאות לשמירה על הקצב עם עידן המהירות, טעויות כתיב רבות, שגיאות דקדוקיות רבות בגלל חוסר השגחה ובקרה, וכתובה באותיות לטיניות ומספרים.

על כן, אפשר לומר שהחברה הערבית הווירטואלית יצרה לעצמה שפה מיוחדת, שפה היברידי, שפה זרה המחברת בין אותיות לבין אייקונים לבין מספרים, שפה מעוותת פנים. במקרה הטוב אפשר להגדירה כשפה חסרת זהות, המשקפת את המשבר שלנו כעם, או משקפת את משבר העם שבתוכנו, ואולי גם משקפת את שני המשברים ביחד. מטרת ההרצאה היא לשפוך אור על תופעה זו. ההרצאה כוללת דיון בסיבות לתופעה ודרכי התמודדות התמודדות עימה ובחינת התופעה מזוויות שונות: ספרותית, לשונית, אנתרופולוגית וחברתית.

מקורות

معادن. م. (2009). الأنثروبولوجيا اللغوية، دار المعرفة الجامعية: الاسكندرية.

قمق، ب (2016). اللغة العربية في زمن الإنترنت، إيلاف: <http://elaph.com/Web/Knowledge/2010/1/526848.html>

Crystal. D. (2001). Language and The Internet. The press Syndicate of the University of Cambridge.

لغة بدون هوية !

إيمان يونس

كثر الحديث في الأبحاث اللسانية عن اللغة باعتبارها أحد مركبات الهوية بالنسبة للأفراد والجماعات والشعوب، حتى أصبح الأمر حقيقة معروفة لا جدال فيها. ولكن، حتى تستطيع اللغة أن تمنح الهوية للآخرين؛ ينبغي قبل كل شيء أن تكون هي نفسها ذات هوية واضحة المعالم. بكلمات أخرى، يجب على اللغة العاكسة للهوية أن تكون لها أحكام معروفة، وقواعد محدّدة، وأن ترتبط بثقافة وتاريخ شعب من الشعوب في مكان وزمان محدّدين. وعليه، يصبح السؤال الملح هنا هو: ماذا يحصل حين تفقد اللغة هويتها؟ فتصبح هي نفسها مشوّهة وبدون ملامح؟ ألا يجردّها ذلك من دورها الهويّاتي الذي طالما تميزت به؟ وكيف يجب التعامل مع هذه الظاهرة؟ وما هو دور المسؤولين والمؤسسات في إعادة الهوية إلى اللغة؟

هذه الاسئلة وأسئلة أخرى كثيرة أصبحت ملحة في السنوات الأخيرة نتيجة لتشكّل ظاهرة لغوية جديدة أخذت تتبلور ضمن ما بات يعرف اليوم بالواقع الافتراضي. إنها لغة أفرزتها شبكة الإنترنت ومواقع التواصل الاجتماعي مثل "فيس بوك" و"تويتر"، بالإضافة إلى شبكات التواصل عبر الهواتف النقّالة، مثل "واتس اب" و"فايبر" وغيرها. هذه الظاهرة اللغوية لا تقتصر على اللغة العربية وحدها، وإن كانت ما يعيننا في هذا السياق، بل طالت جميع لغات العالم، بأشكال مختلفة. وفي ذلك يقول ديفيد كريستال صاحب الكتاب الشهير "اللغة والآنترنت"، إن ما يتضح مباشرة عند الانخراط في أي من وظائف الإنترنت هو سمته اللغوية، ولذا فإنه إذا كان يمثل ثورة، فإنه من المحتمل أن يكون ثورة لغوية.

بالرغم من عدم وجود دراسة شاملة ومتخصّصة حول اللغة العربية في الواقع الافتراضي، إلا أنه لا يغيب عن أي متصفّح للإنترنت أن هناك ملامح جديدة بدأت تظهر على لغتنا في العقود الأخيرة والتي لم نكن نشهدها قبل ثورة الاتصالات. وقد تطرق بعض الباحثين لهذه الملامح ولكن بشكل غير معمق، وضمن مقالات متفرقة غير مختصة كما أسلفت. منها مقالة للناقدة بريهان قمق بعنوان "اللغة العربية والآنترنت"، جاء فيها أن من أبرز هذه الملامح: شيوع استخدام العامية، دخول ثروة لغوية جديدة من أسماء وأفعال وعبارات مستوحاة من لغة الشبكة وذلك حتى في النصوص الأدبية، وغالبا ما تكون في اللغة الإنجليزية وبدون ترجمة، استخدام الأيقونات بدلا من الكتابة بالكلمات، تكرار الحروف للتعبير عن نبرة الصوت، استخدام الاختصارات المتعارف عليها في الإنجليزية مواكبة لعصر السرعة، كثرة الأخطاء الإملائية والنحوية بسبب غياب الرقيب، كتابة العربية بحروف لاتينية وأرقام. وعليه، يمكن القول إن المجتمعات العربية الافتراضية، أنتجت لنفسها لغة خاصة بها، لغة هجينة تدمج بين الحروف والأيقونات والأرقام، لغة تبدو كالمسخ، مشوّهة الملامح، أقل ما يقال في نعتها إنها لغة بدون هوية، تعبّر عن أزمنا كأمة أو عن أزمة الأمة فينا أو عن كليهما معاً.

وعليه، تأتي هذه الورقة لتسلط الضوء على هذه الظاهرة، ومن ثم تبحث في أسبابها، وكيفية مواجهتها والتعامل معها، وفي النهاية تطرح تساؤلات عديدة تفتح المجال لبحثها من زوايا مختلفة، أدبية، لسانية، أنتروبولوجية، واجتماعية.

בחירת שמות פרטיים של יילודים: בחירת ערכים והתמודדות עם חרדה

שלומית לנדמן

על פי חוק השמות שנחקק בישראל ב-1956, כל היילודים חייבים לקבל שמות פרטיים. מבחינה המיון הלשוני בשפה שמות אלו מהווים תת-מחלקה קטנה בתוך מחלקת שמות העצם (Jespersen, 1924), אך המטען הרגשי של השמות הפרטיים מייחד אותם מבחינה לשונית, אישית וחברתית. מעמדם של שמות אלו כסימנים המסמנים בני אנוש הוא כה מיוחד, עד כי ויטגנשטיין (1953) טען כי הקישור בין האדם לשמו הוא 'כמעט' מיסטי.

מחקרים שונים, כמותניים ואיכותניים, נערכו בשמות פרטיים ובשמות משפחה של המגזר היהודי בישראל במאה השנים האחרונות והצביעו על מטען רגשי חזק האצור בשמות. מעקב אחר שמות פרטיים שניתנו ליילודים יהודיים מ-1882 ועד 1980 העלה מגמות מתחלפות של זהויות חברתיות, מזהות יהודית מסורתית דרך זהות ישראלית מופנמת ועד זהות ישראלית הפונה אל העולם המערבי בהתאם לתהליכים שעבר היישוב היהודי בארץ ישראל (וייטמן, 1988). גם במחקרן של Benjamin & Rom (2011) שראיינו נשים ישראליות בקשר לבחירה בשמות משפחה לאחר הנישואין, הציגו מראיינות את סיפורן כבחירה בזהות. במטרה להבין את המטען המוסף של השמות הפרטיים לשונית וחברתית נערך מחקר איכותני בקרב 45 הורים דוברים ילידיים של העברית שהגדירו עצמם כיהודים חילוניים, והגיעו ממגוון מקומות מגורים ומיצבים (לנדמן, 2014). הבחירה במחקר כזה נשענה על הרצון להניח למראיינים לספר את סיפורם בחופשיות (Morehouse & Maykut, 1994). המראיינים רואיינו בראיונות חצי מובנים כדי לבסס עם המראיין יחסי קרבה במהירות רבה יחסית, תוך מתן אפשרות לחרוג ממבנה הריאיון כאשר נוצר הצורך (Denzin, 1995).

כצפוי התחלקו הממצאים לשתי קטגוריות נושאיות. הראשונה הייתה הקטגוריה הלשונית שהתחלקה לשלוש תימות, משמעות השמות, צליליהם והכתיב שלהם. השנייה הייתה הקטגוריה החברתית שעסקה בשלבים השונים של תהליך בחירת השמות. באופן מפתיע נמצא כי הנרטיבים של תהליכי השיום וגם של הבחירה בצלילי שמות שונים התחלקו בין הקטבים השונים של המוטיבציות לבחירת ערכים בסיסיים כפי שהגדיר אותם Schwartz (2012). ממצא זה עשוי להסביר מגמות עומק בשינויים שעובר מילון השמות הפרטיים של המגזר היהודי בישראל.

מודל הערכים הבסיסיים של שוורץ (שם) מכיל עשרה ערכים המתחלקים בין ארבעה קטבים של מוטיבציות אישיות וחברתיות. עיקרון נוסף של התיאוריה של שוורץ (שם) הוא ניהול החרדה, אם על ידי הימנעות או על ידי עימות. באמצעות המודל של שוורץ (שם) ניתן להסביר התלבטויות שונות של המראיינים במהלך תהליך השיום, כמו למשל האם לבחור או להימנע מבחירת שמות יוצאי דופן. מראיינים שהתעקשו על שמות מיוחדים לילדיהם פעלו מתוך מוטיבציית ההישגיות העצמית שמכילה את הערכים הישגיות וכוח, הם גם אלו שהתעמתו עם החרדה מפני שמות כאלו. מראיינים שנמנעו מהחרדה מפני שמות מיוחדים שעשויים לגרום לעג, בעיקר בשל צליליהם, פעלו מתוך מוטיבציית השמרנות שמכילה את הערכים קונפורמיות, מסורתיות וביטחון. וכך תיאר זאת א':... שם כאילו חריג אני חושב שזה דבר טוב. זאת אומרת לי מאוד נעים להציג את עצמי כא' ואין הרבה כמוני... אבל לא הייתי מוכן לעשות איזשהו משברים בגלל זה. זאת אומרת לא לעשות לילד טראומות על שמות מוזרים, ולא הייתי מספיק מוכשר כמו הוריי כדי למצוא משהו שישתלב."

מקורות

ויטגנשטיין ל' 1953. **חקירות פילוסופיות**. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית. וייטמן, ס'. 1988. שמות פרטיים כמדדים תרבותיים - מגמות בזהותם הלאומית של הישראלים, 1882-1980. בתוך גרץ נ' (עורכת). **נקודת תצפית - תרבות וחברה בארץ ישראל**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 141-151.

חוק השמות בישראל. 1956. באתר: <http://www.piba.gov.il/Regulations/18.pdf>

לנדמן, ש'. 2014. **מהדסה להדס, מאליעזר לאלעזר - מאפיינים לשוניים ותרבותיים בשמות פרטיים של המגזר היהודי במדינת ישראל**. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן.

Denzin, N.K. 1995. Symbolic Interactionism. In J.H. Smith, Harre R. & Langenhove V. (Eds.) *Rethinking Psychology*. London: Sage Publications, 43-58.

Jespersen, O. 1924. *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen and Unwin.

Maykut, P. & Morehouse, R. 1994. *Beginning Qualitative Research: A Philosophic and Practical Guide*. London: The Falmer Press.

Rom, M. & Benjamin, O. 2011. *Feminism, Family and Identity in Israel, Women's Marital Names*. New York: Palgrave Macmillan.

Schwartz, S.H. 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

מעורב יהודי ומעורב מוסלמי - השוואה בין זוגות מעורבים בישראל כשבן הזוג מקומי הוא יהודי וכשבן הזוג המקומי הוא ערבי מוסלמי

יסמין מואסי וזהר בכר בן חי

נושא הזוגות המעורבים מתחיל לקבל תשומת לב רבה בעשורים האחרונים בעיקר בגין נפוצותה של התופעה ללא תלות בגבולות מדיניים כלכליים ותרבותיים. זוגות מעורבים עומדים בפני אתגרים רבים בינם לבין עצמם בגין השוני ברקע בו גדלו בני הזוג ומהתרבויות השונות שלהם כמו גם במערכת יחסיהם עם הסביבה שהיא לרוב שונה, לפחות עבור אחד מבני הזוג, מהסביבה בה גדלו. זוגות מעורבים מציגים תופעה חברתית מורכבת ממנה עולות סוגיות רבות כגון השפה. באיזו שפה בוחרים בני הזוג להשתמש ביניהם, עם ילדיהם? עם הסביבה ובינם לבין עצמם? סוגיה אחרת היא מערכת היחסים הזוגית לפי איזו מערכת ערכים יוצרים זוגיות? היחס לילדים, לפי איזו תפיסה דתית ותרבותית מגדלים אותם ועוד (Lichter & Qian, 2007). תופעת הזוגות המעורבים מתקיימת ללא תלות בגבולות מדיניים כלכליים ותרבותיים (Lavee and Krivosh, 2012). ובכך היא מעניקה לנו אפשרות ייחודית ללמוד על יחסי הקבוצה השלטת בחברה עם הקבוצה המשתתפת בה דרך תופעה מרתקת המתקיימת בשניהם המבוססת דווקא על מרד בנורמות הקבוצתיות.

בעבודה זו ניסינו להוסיף לגוף הידע ולגלות תובנות חדשות בנוגע להשפעות ההדדיות בין תופעת הזוגות המעורבים ויחסי קבוצות בחברה בישראל. לצורך המחקר ראינו 8 זוגות בארבעה מהם בן הזוג המקומי הוא יהודי ובארבעה בן הזוג המקומי הוא ערבי מוסלמי, כל בן זוג רואיין בנפרד. את הראיונות העלנו על הכתב וארגנו את התמות העולות מהם לפי מערכות הגישה האקולוגית לפיה מושפע האדם בעיצוב זהותו מהסביבה בה הוא חי ומחוויותיו בעבר ובהווה (Bronfenbrenner, 1986). עולה ממצאינו כי יש דמיון רב בין זוגות מעורבים בשתי הקבוצות וניכר כי למרות ששורשי החברות היהודית והמוסלמית הן בתרבויות נוקשות וסגורות יחסית לשינויים החשיפה לתרבות המערבית גרם לספיגה של ערכים ונורמות שלעיתים סותרים ותופסים את מקומם של הערכים והנורמות המקוריות (עבד רבו, 2012). ההשפעות המערביות ניכרות יותר בהתנהגויות הקשורות לאינדיבידואל ולחיי הזוגיות. אך ככל שהתמות עימם מתמודדים בני הזוג נתפסות כקשורות לחברה או למסורת מטשטשת ההשפעה המערבית, בעיקר בין חברי הקבוצה המוסלמית.

היחס לשימור שפה מהווה דוגמה למגמה זו. רוב הזוגות לא מתקשרים ביניהם בעברית או ערבית למרות ששני בני הזוג יודעים אותן ברמה מסוימת והן השפות המקומיות. הם בוחרים לתקשר ביניהם בשפה שלישית גם אם שפה זו אינה שפת האם של בן הזוג הזר (החלטה זו נתפסת כהחלטה אינדיווידואלית הקשורה בזוגיות) לעומת זאת כשנשאלו מה היא השפה החשובה למשפחתם (החלטה הנתפסת כקשורה לחברה ולהמשכיות משפחתית) כל הזוגות המוסלמים ציינו כי הערבית היא החשובה שכן היא שפת האם של הילדים. הזוגות היהודים, לעומת זאת, בחרו לרוב בעברית בנוסף לשפה אחרת בגין היותן שפות אם או שפות חשובות לעתיד הילדים. ניכר מתשובות אלה כי הערבית תופסת מקום חשוב יותר בעיני הזוגות המעורבים המוסלמים לעומת העברית בין בני הזוג המעורבים יהודים.

מקורות

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives.

Developmental Psychology, 22(6), 723-742.

Lavee, Y., & Krivosh, L. (2012). Marital Stability Among Jewish and Mixed Couples Following Immigration to Israel From the Former Soviet Union. *European Psychologist*, 17(2), 158-167.

Qian, Z., & Lichter, D.T. (2007). Social boundaries and marital assimilation: Interpreting trends in racial and ethnic intermarriage. *American Sociological Review*, 72 (1), 68-94.

עבד רבו, ל. (2012). תעודה כחולה במקום אהבה: נישואי אינטרס של גברים פלסטיניים עם נשים מוסלמיות בישראל. מגדר: כתב עת

אקדמאי למגדר ופמיניזם, 1. אוחזר 10.11.2015 מתוך <http://blogdebate.org/gender/journal/wp-content/uploads/2012/12/>

השפעת אוצר המילים הצבאי על השיח הישראלי

רוביק רוזנטל

מטרת המחקר: הדעה הרווחת היא שלאוצר המילים הצבאי השפעה רבה על השימוש הלשוני בחברה האזרחית. בכוונתי לערוך מחקר שיבחן את הטענה הזו, וינסה להציג בעקבותיה תובנות על השפעת השיח הצבאי על השיח האזרחי. בתיבה 'מילים' אני מתייחס הן למילים בודדות והן לצירופים. מחקר זה מסתמך על עבודת המחקר שלי לתואר דוקטור, העוסקת בהשתקפות ההיררכיה הצבאית בשפת הצבא הישראלית.

חשיבות המחקר: הצבא הוא מוסד מרכזי ומוביל בכל היבט במערכות החברה והתרבות בישראל. שפתו משמשת ישראלים רבים במהלך חייהם. השפה הצבאית, על אוצר המילים המיוחד שלה, מעצבת באופן סמוי ואף גלוי את השפה האזרחית, ומכאן שיש לה השפעה על התרבות הישראלית בכלל.

רקע תאורטי: המחקר מתבסס על יסודות בתורת המשמעים (סמנטיקה). מעתק סמנטי הוא שינוי החל במהלך התפתחות השפה במשמעותה של מילה. לדוגמה: המילה 'סידור', שהוראתה המקורית ספר תפילות, זכתה להוראה נוספת: ארגון (רודריג שורצולד וסוקולוף, תשנ"ב, עמ' 202). בתהליך ההעתקה זוכים מילה בודדת או צירוף למשמעות חדשה, הנסמכת על משמעותה המקורית באמצעות דימוי, אסוציאציה ועוד. ניר (תשל"ח, עמ' 103) מציג את החלוקה שהציע אולמן (Ullmann, 1964) למיפוי המעתיקים הסמנטיים: מטפורה, מטונימיה ואליפסה, וחלוקה זו תשרת את המחקר להלן. לדוגמה: הניב 'לדבר בצרורות' בהוראת דיבור מהיר וקצבי נוצר באמצעות דימוי מעתק מטאפורי על יסוד הצירוף הצבאי 'ירי בצרורות', בהנגדה ל'ירי באש בודדת'.

במקרה של השפה הצבאית ניתן להצביע על קבוצת ערכים הדורשת הגדרה מחודדת יותר, והיא מונחים שמוצאם ומשמעותם המקורית בתחום הצבאי, ואשר סוגלו ואומצו במערכות אזרחיות, כגון 'אסטרטגיה'. בהיעדר מונח מתאים אכנה מעתק כזה בעבודתי 'מעתיק סיגול' (shift adaptation).

מתודולוגיה: המחקר המוצע הוא מחקר קורפוס משווה. במהלכו אבחן שני קורפוסים מילוניים של השפה הצבאית: המילון למונחים צבאיים (הופמן, תשנ"ט) ו'שירת הפזמונים: המילון הצבאי הלא רשמי' (רוזנטל, 2015). במחקר ייבחנו ערכים שיש להם פוטנציאל של הרחבת משמעות ושימוש, באמצעות מילונים עבריים כלליים: המילון המקוון רב מילים, מילון הסלנג המקיף (רוזנטל, 2005) ומילון הצירופים (רוזנטל, 2009). לבדיקה יסייעו מנועי חיפוש במרשתת. ההשוואה תבחן כמה היבטים:

היבט כמותי: מהו היקף המילים והצירופים בקורפוס הצבאי שמשמעותם הורחבה או אומצה בקורפוס הכללי

היבט סמנטי: אילו אמצעים סמנטיים ננקטו בהעתקת המשמעות מהתחום הצבאי לאזרחי (כגון מטפורה, מטונימיה, מעתיק סיגול וכדומה)

היבט לקסיקלי: אילו קטגוריות לקסיקליות משמשות בתהליך ההעתקה הסמנטית (כגון ארגון וניהול, טכנולוגיה, רגשות, תכונות וכדומה)

הנחות המחקר הן שלוש:

1. לשפה הצבאית השפעה מוגבלת על השפה האזרחית
2. עיקר ההשפעה היא בתחומי הארגון והביצוע
3. לשפת נוהל הדיבור בקשר נוכחות בולטת במעבר לשימוש אזרחי.

בהרצאה אציג את ממצאי המחקר מלווים בדוגמאות, ובתובנות ומסקנות שיעלו מן המחקר, בהתאם להנחות המחקר. ברצוני לציין שהמחקר מיועד לחודשים שיקדמו לכינוס, ולכן אין בידי ממצאים להצגה בתקציר זה.

ביבליוגרפיה ראשונית:

רודריג שורצולד, אורה וסוקולוף, מיכאל (תשנ"ב), מילון למונחי בלשנות ודקדוק, אבן יהודה: רכס הוצאה לאור.
ניר, רפאל (תשל"ח), סמנטיקה של העברית החדשה, תל אביב: עמיחי.

Ullmann, Stefan (1964), *Semantics: Introduction to the Science of Meaning*, Oxford: Blackwell.

קורפוס:

הופמן, שמשון (תשנ"ח), מילון מונחים צבאיים, הוצאת המטה הכללי, עקד כללי, אג"מ-מה"ד.

רב מילים, מילון עברי-עברי מקוון, <http://www.ravmilim.co.il>.

רוזנטל, רוביק (2005), מילון הסלנג המקיף, ירושלים: כתר.

רוזנטל, רוביק (2009), מילון הצירופים: 18,000 מטבעות לשון בעברית החדשה, מקורות, גלגולים, שימושים, ירושלים: כתר.

רוזנטל, רוביק (2015), שירת הפזמונים: המילון הצבאי הלא רשמי.

היחס של דרויש וטיבי לזיכרון השואה: ביקורת או הזדהות?

עאדל שקור

הרצאה זו עוסקת ברטוריקה של מחמוד דרויש ואחמד טיבי ביחס לזכר השואה. ההרצאה מתמקדת בשתי שאלות המרכזיות: (1) מה מאפיין את הבניית האתוס והטופוס של טיבי ודרויש כשהם מתייחסים לשואה? (2) האם יש הבדל באסטרטגיות הרטוריות בין טיבי לבין דרויש ביחס לזכר השואה, בהסתמך על העובדה ששניהם נחשבים כאנטי ציוניים מובהקים? ההרצאה המוצעת נשענת על התיזה שדרויש וטיבי משתמשים בכמה מילות מפתח שעמן הקהל היהודי מזדהה הזדהות עמוקה (טופיקות או אתרי הסכמה המקובלים על הקהל), ובאותו זמן יחדירו לתוכן תכנים ביקורתיים. זה עשוי לרכך את ההתנגדות של הקהל היהודי לטיבי ולדרויש בגלל האתוס המוקדם שלהם כדמויות אנטי ציוניות מובהקות. שיטת המחקר נשענת על תיאוריות מתחום הרטוריקה הקלאסית והרטוריקה המודרנית ובמיוחד על שני מושגים מרכזיים מתחום הרטוריקה היוונית: האתוס והטופוס. המחקר מעמת בין דוגמאות מהשיח הפוליטי של דרויש וטיבי ביחס לזכר השואה ומציג כיצד דרך דוגמאות אלה שניהם מביעים מסר כפול, כל אחד בדרך שלו. בהרצאה אציג את מאפייני הבניית האתוס אצל טיבי ודרויש ואסביר כיצד טיבי ודרויש מזכירים את השואה דווקא כדי להביע ביקורת נוקבת נגד המדיניות של ממשלת ישראל בייחסה אל הפלסטינים. טיבי ודרויש מביעים מסר כפול: הזדהות עם קורבנות השואה והטחת ביקורת קשה נגד הממסד הישראלי.

הקורפוס שעליו מושתתת הרצאה זו מורכב מדוגמאות מהשיח הפוליטי הכתוב והדבור של מחמוד דרויש, כגון: ראיונות עם דרויש בערוצי תקשורת, מאמרים פוליטיים, נאומים פוליטיים, ספרים בעלי אופי של שיח פוליטי וכדומה, ועל נאום אחמד טיבי בנאום יום השואה הבין לאומי בכנסת בתאריך 2 / 3 / 2010. הרצאה זו עשויה לשפוך אור על מאפייני השיח הערבי פלסטיני.

War of words: Virtualizing the Israeli – Arab Conflict in Facebook

Iman Garra-Alloush

This paper focuses on a description of the virtual sociolinguistic landscape of the Israeli–Arab conflict. The study utilized content analysis of 250 facebook comments from different Israeli news websites in Israel as well as controversial news items which present the Israeli–Arab (Palestinians living in Israel) conflict through the social networking platform. The comments were written by both Jews and Arabs. The frequencies of obscene, immoral, flaming (bashing) words, cursing words, by both parties involved; towards each other, and different users' attitudes towards the issues under consideration, reveal a fragmented and polarized landscape with lots of flaming and few spaces to peaceful communication between Israelis and Palestinians living in Israel. The news items under study include Facebook users' comments on controversial issues involving Palestinians living in Israel, like users comments on the killing of 'Nash'at Milhim', the incident of shooting of 'Israa 'Abed', and finally the touting of Member of Knesset Bezalel Smotrich of segregation between Jewish and Arab women in Israeli maternity wards. The comments assessed are on topics which sparked political firestorms on the virtual network at the time they were announced to the public: including both parties involved: "Israelis" and "Arabs living in Israel".

- Avgerinakou, A. (2003). Flaming in computer-mediated interactions. *PRAGMATICS AND BEYOND NEW SERIES*, 273–294.
- Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Hasan Amara, M., & Trumper-Hecht, N. (2006). Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 3(1), 7–30.
- Bligh, A. (2003). *The Israeli Palestinians: an Arab minority in the Jewish state* (No. 27). Psychology Press.
- Ramon, S., Campbell, J., Lindsay, J., McCrystal, P., & Baidoun, N. (2006). The impact of political conflict on social work: Experiences from Northern Ireland, Israel and Palestine. *British Journal of Social Work*, 36(3), 435–450.
- Yiftachel, O. (1992). The Arab minority in Israel and its relations with the Jewish majority: A review essay. *Studies in Comparative International Development*, 27(2), 57–83.

סוגיות במדיניות לשונית; בין חברה ומשפחה מחקרי סטודנטים

יושבות ראש המושב: ד"ר דפנה יצחקי וד"ר מיכל טננבאום

המחקר בתחום מדיניות לשונית עוסק באופן בו גופים, אוטוריטות ומערכות מבקשות להסדיר את השימוש בשפה מסוימת או בוריאנט שלה. תהליכים אלו רלוונטיים הן ברמה של גופים ממשלתיים המתכננים את אופן השימוש בשפות שונות בתחומי החיים השונים (בריאות, משפט, חינוך ועוד), הן ברמה של גופים מוניציפליים ומערכות קהילתיות, ועד לרמה של ההחלטות הנלקחות, במודע או שלא במודע, במסגרת המשפחתית בנוגע להמשך השימוש בשפת הבית במקרה של מהגרים וקבוצות מיעוט אחרות.

המושג המוצע מציג שש עבודות מחקר של סטודנטים העוסקות בהיבטים שונים של מדיניות לשונית. בעבודות אלו מדיניות לשונית נתפסת כתהליך מורכב המביא לידי ביטוי את האינטראקציה שבין מדיניות רשמית, הפרקטיקות של חברי הקהילה הלשונית וכן העמדות והאידיאולוגיות העומדות בבסיס ההחלטות לעשות שימוש (או להפסיק את השימוש) בשפה זו או אחרת. שלוש עבודות במושג המוצע עוסקות במדיניות לשונית משפחתית בקרב מהגרים בישראל לגבי שימור שפתם, הן באשר למדיניות בפועל, והן במבט רטרוספקטיבי. העבודות מתבוננות בקבוצות שונות (יוצאי בריה"מ, יוצאי מדינות דוברות אנגלית, יוצאי פרס). העבודות העוסקות במדיניות לשון חינוכית מציגות שלושה הקשרים שונים - עמדות תלמידי חטיבת ביניים ותיכון לגבי הוראת שפות זרות בישראל, ניתוח מטרותיו של מודל חינוכי דו-לשוני בבתי ספר יסודיים ביוטה (ארה"ב) הזוכה להצלחה רבה, וניתוח הפער בין מדיניות לבין פרקטיקה בנוגע לשפת ההוראה בבתי הספר ברפובליקת קירגיסטאן. להלן ששת התקצירים ע"פ סדר הא"ב של המציעים.

The Case of English: Abandoning a Native Language?

Hilary Avigdori

With English language at the forefront of innumerable domestic domains and its position as lingua franca in the international arena, de facto policy continues to ensure its dominant stature; however, the presence of such a social eminence gives rise to intriguing questions with regard to its predominance in more intimate spheres such as family language policy (FLP). In the instance of language contact, linguistic behavior is impacted, and the ensuing result is established as that of language maintenance (LM) or shift (Yagmur, 2009), a paradigm uniformly applicable to the context of contact between English and Hebrew. For the investigation of this issue, the case of immigration to Israel from English-speaking countries serves as an exclusive milieu. In this endeavor, Giles et al.'s (1977) Ethnolinguistic Vitality (EV) Theory serves as a prime theoretical framework allowing for the inspection of the objective status of the English-speaking linguistic group in the Israeli arena. On the basis of EV conceptualization, there is an overwhelming consensus amongst scholars and throughout the general public regarding status, demographic, and institutional support factors which point to a potentially sanguine prospect of English LM at the community level. Nevertheless, an a priori appraisal alone does not suffice in this rationalization. Rather, a comprehensive sociolinguistic investigation is called for in order to explore factors influencing collective group identity and linguistic behavior of the English-speaking group at the community as well as individual level. The present study explores this issue transgenerationally: objectively at the community level, through the lens of EV Theory, and subjectively at the individual level via Bourhis et al.'s (1981) proposal for the evaluation of Subjective Ethnolinguistic Vitality (SEV) in conjunction with an investigation of FLP. A random sampling of 1st, 2nd, and 3rd generation English-speaking immigrants are currently being administered an adapted form of SEVQ, a Language Use-Choice Questionnaire, a language rating scale, and an FLP questionnaire. The data collected will be analyzed in order to determine transgenerational trends of linguistic behavior within the English-speaking community. This is done in an attempt to investigate the impact of FLP on group SEV and to evaluate the allegedly high and secure status of the language vis-à-vis its realization within the family milieu.

Giles, H., Bourhis, R.Y. & Taylor, D.M. (1977). Towards a theory of language in ethnic group relations. In H. Giles (ed.) *Language, ethnicity and intergroup relations* (pp. 307-348). London: Academic Press.

Yagmur, K. (2009). Language use and ethnolinguistic vitality of Turkish compared with the Dutch in the Netherlands. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 30(3), 219- 233.

דפוסי שימור שפה בקרב יוצאי ברה"מ לשעבר; זוגיות הומוגנית ומעורבת

אנה גני

שימור השפה הרוסית הוא נושא מרכזי בקרב הקהילה של עולי ברית המועצות לשעבר, ומחקרים רבים עסקו בכך. עם זאת, המידע בנוגע לשימור השפה הרוסית בקרב מבוגרים צעירים, בני הדור וחצי, הינו מועט יחסית. עוד פחות נבחנה שאלה זו בהשוואה שבין זוגות בהם שני בני הזוג הם עולים מברית המועצות שגדלו בארץ, לעומת זוגות 'מעורבים' בהם רק אחד מבני הזוג הוא עולה והשני הינו יליד ישראל, דובר עברית כשפת אם. לאור הקשר ההדוק שבין זהות לשפה, בין שפה ואינטראקציות רגשיות, ובין גיל הגירה ותחושת זהות, בוחן המחקר הנוכחי את ההשפעה שיש לזוגיות מעורבת לעומת זוגיות אנדוגמית מבחינה לשונית על תחושת זהות אישית ועל מדיניות לשונית משפחתית בקרב זוגות יוצאי הקהילה. באופן ספציפי התבונן המחקר בשאלות באשר לשימור השפה, המניעים שעומדים מאחורי שימור או אי שימור, אידיאולוגיות המשיקות לשימור השפה ושאלות הנוגעות לדור הבא. משתתפי המחקר הם עולים מברית המועצות לשעבר החיים במרכז הארץ, נשואים, צעירים עד גיל 35, שעלו לישראל עד גיל 10. מחצית מן המשתתפים הם עולים שבן/בת הזוג שלהם עולים אף הם, והמחצית השנייה כוללת עולים הנשואים לבן/ת זוג יליד/ת ישראל. כלי המחקר הוא שאלון סגור בשפה העברית אשר חובר לצורך מחקר זה. השאלון בחן סוגיות הנוגעות לשפה ולזהות המשתתפים, ובפרט את המדיניות הלשונית המשפחתית כפי שמשתקפת בתקשורת שבינם לבין הוריהם, בינם לבין בן/ת זוגם ובינם לילדיהם (הדור הבא). המחקר כרגע נמצא בשלב איסוף נתונים, ולכשיסתיים ינותחו הנתונים בראי המסגרת התיאורטית של מדיניות לשונית משפחתית תוך השוואה בין שני סוגי הזוגות, בין סוגי התקשורת השונים, ובקשר שבין אידיאולוגיות, מעשה, ועמדות.

מקורות

- Lomsky-Feder, E. & Leibovitz, T. (2010). Inter-ethnic encounters within the family: Competing cultural models and social exchange. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(1), 107-124.
- Schwartz, M. (2008). Exploring the relationship between family language policy and heritage language knowledge among second-generation Russian-Jewish immigrants in Israel. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 29(5), 400-418.

Dual-Language Immersion in Utah: Language as resource in a global economy

Daniel Scott Hansen

As a result of new legislation and community support, a dual-language immersion education model has been implemented in the last decade in elementary schools throughout the state of Utah, USA. The program has proven to be more successful than previous attempts to create bilingual education opportunities in the state. This study's aim was to analyze the language policy of the dual-language immersion programs in Utah and identify the ideologies of policy makers by using a qualitative analysis of policy documents. The study examined documents of language policy connected with the new dual-language immersion program in Utah in an effort to describe the program within established Bilingual Education typology and to discover the ideologies reflected within them. The text analyzed are Senate Bill 41, the DLI Assurances, and the Utah Language Roadmap for the 21st Century. The educational model described in the documents fits within bilingual education typology (Howard, Lindholm-Leary, Sugarman, Christian, & Rogers, 2007) as a strong, mostly one-way immersion program. Instruction time and subject areas are divided equally between English and the target language, with the aim of full bilingualism and biliteracy. The ideologies expressed in the documents reflect principally the view of language skills as an economic resource (Dorner, 2015), for the individual, the business community, and the state, without any mention of the right of minority language speakers to be taught in their native language. The findings support the claim that a shift has occurred in US language policy discourse from an Equity/Heritage framework to a Global Human Capital framework (Valdez, Delavan, & Freire, 2014).

Dorner, L. M. (2015). From global jobs to safe spaces: The diverse discourses that sell multilingual schooling in the USA. *Current Issues in Language Planning*, 16(1).

Howard, E., Lindholm-Leary, K., Sugarman, J., Christian, D., & Rogers, D. (2007). *Guiding principles for dual language education*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.

Valdez, V. E., Delavan, G., & Freire, J. A. (2014). The marketing of dual language education policy in Utah print media. *Educational Policy*, 28(6).

שפת ההוראה ברפובליקת קירגיזסטאן - בין מדיניות, פרקטיקה ואידיאולוגיה

קרן לופו

לאחר 70 שנות שליטה סובייטיות, רפובליקת קירגיזסטאן נאבקה ליצור זהות לאומית עצמאית וקוהרנטית כאשר השפה מהווה חלק נכבד מבניית אותה זהות. כחלק מכך, המדיניות הלשונית החינוכית מכוונת להעלאת מעמדה של השפה הקירגיזית כשפת המדינה. זאת אל מול אחותה הגדולה, הרוסית, שמוגדרת כשפה רשמית במדינה גם כיום (Orusbaev et al., 2008). מחקרי דן במדיניות הלשונית חינוכית והפרקטיקה הלשונית בבתי הספר כיום. מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון האם קיים פער בין המדיניות הלשונית לפרקטיקה במערכת החינוך בקירגיזסטאן בהקשר של שפת ההוראה. הניתוח הסתמך על מסמכי מדיניות רשמיים וכן על נתונים סטטיסטיים שפורסמו בשנים האחרונות. מניתוח הנתונים עלה כי קיים פער גדול בין המדיניות המוצהרת לפרקטיקה. בפועל, הבחירה בשפת הלימוד נמצאה לרוב כתלויה הקשר. כך לדוגמא, מורה למתמטיקה ששפת אמו רוסית יילמד ברוסית גם בבי"ס קירגיזי (Korth, 2005). כך שהשתייכות למסגרת מסויימת אינה משקפת את שפת הלימוד בה או הכשירות הלשונית המתקבלת בה. בנוגע לגורמים לפערים אלו טענתי המרכזית היא כי הוא נובע ישירות ממעמדן של השפות - הרוסית כבעלת ערך אינסטרומנטאלי הנחשבת ל-Franca Lingua ואילו הקירגיזית כבעלת ערך לאומי-היסטורי עבור הקבוצה האתנית הקירגיזית בלבד. למרות שהמדיניות הלשונית החינוכית במדינה מכוונת לבניית זהות לאומית, זהות זו עדיין אינה קוהרנטית ומגובשת דיה והיא ממשיכה לפזול לעבר שכנתה הגדולה.

מקורות

- Korth, B. (2005). *Language Attitudes towards Kyrgyz and Russian: Discourse, Education and Policy in Post-Soviet Kyrgyzstan*. Bern: Peter Lang.
- A., Mustajoki, A. & Protassova, E. (2008) Multilingualism, Russian language and education in Kyrgyzstan. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11, 476.

תפיסות תלמידים בנוגע לשפות הזרות הנלמדות בבתי הספר בישראל

שיר מאירוביץ

אילו הייתה באפשרותם של התלמידים להחליט איזו שפה היו מעדיפים ללמוד, מה הם היו עונים? איזו שפה חשוב לדעתם ללמוד? ומה הקשר בין אלו לבין זהותו של התלמיד? בהרצאה אציג ממצאים מתוך מחקר הבודק שאלות אלו, בקרב תלמידים ילידי הארץ מכיתות ז', י"ו ו"ב. מערכת החינוך בישראל אימצה בשנת 1995 מדיניות רב לשונית המכונה מדיניות 3+. אחד מאבני הבסיס של מדיניות זו היא ההכרה בחשיבות של לימוד שפות זרות בבתי הספר תוך שימת דגש על רב לשונית ושימור שפות (שוהמי וספולסקי, 2003). הכרה זו היא חלק מאידיאולוגיה לשונית הכרוכה במדיניות של הוראת השפות בישראל. מטרת המחקר עליו מבוססת הרצאה זו היא לבחון האם (וכיצד) אידיאולוגיה זו חלחלה אל התלמידים. המחקר בודק את הקשר בין גיל התלמידים לבין תפיסותיהם אודות חשיבות לימוד כל אחת מעשר השפות הנלמדות כיום כשפות זרות במערכת החינוך ודירוג ההעדפות ללמידת שפות אלו. ראוי לציין כי משתנה הגיל נבחר כמשתנה המייצג זהות מתפתחת ומשתנה, הן בהקשר התפתחותי של עיצוב זהות, והן כמשתנה המשקף שלב בתוך מערכת החינוך.

השאלות נבחנו באמצעות שאלון שהועבר בקרב התלמידים, ובו נבדקו הן התפיסות בנוגע לחשיבות ולהעדפה ללימוד שפות והן עמדות התלמידים בנושאים הקשורים לרב תרבותיות ולרב לשונית. נתונים מחלקו הראשון של מחקר זה בקרב שכבת י', העלו כי קיים פער גדול בין חשיבות לימוד הערבית בעיני התלמידים, לבין רצונם ללמוד שפה זו וכן קשר בין שפת המורשת של התלמידים לבין ההעדפה שלהם ללמוד שפה זו. בהרצאה יוצגו וידונו הממצאים משכבת גיל זו ומהשכבות הנמוכות יותר.

מקורות

שוהמי, א. וספולסקי, ד. (2003). מדיניות לשונית חינוכית חדשה בישראל: מחד לשונית לרב לשונית? בתוך דרור, י., נבו, ד., ושפירא, ר. (עורכים). תמורות בחינוך: קווים למדיניות החינוך בישראל לשנות האלפיים. אוניברסיטת תל אביב.

מדיניות כור ההיתוך והשפעתה על שימור השפה הפרסית בישראל

גלית פלג

בעשורים הראשונים של מדינת ישראל, הייתה המדיניות הלשונית הרווחת זו של כור היתוך, מדיניות שמטרתה לטשטש הבדלים תרבותיים ולהפוך את כולם ל"ישראלים". בהיעדר אפשרות להשתלב במרחב הערבי, מנהיגי המדינה הפנו עורף לעולם הערבי ולכל אפיון נוסף שהצטייר כ'מזרחי'. ההגירה ההמונית של היהודים מארצות האסלאם היוותה איום על מגמת ההתמערבות ולפיכך על המהגרים הופעל לחץ להשאיר את זהותם ה'אחרת' מאחור ולאמץ את הזהות הישראלית החדשה מהר ככל האפשר. אחד הכלים להשגת זהות ישראלית משותפת היה הדרה של שפות זרות מהמרחב הציבורי ושימוש כמעט בלעדי בעברית. המחקר הנוכחי התמקד ביוצאי איראן, ובחן את שיעור שימור השפה הפרסית בקרב הקהילה הן בקרב בני הדור הראשון, שהגיעו ארצה בשנות ה-50 וה-60, והן בקרב בני הדור השני, ילידי הארץ. המחקר בחן גורמים שונים שהשפיעו על שימור או על אובדן השפה, את השפעת מדיניות כור ההיתוך על החינוך האתנולינגוויסטי של חברי הקהילה, ואת המדיניות הלשונית המשפחתית הרווחת בקרב יוצאי איראן שנישאו בנישואים אנדוגמיים. לצד התבוננות בשאלות באשר לפרסית הסטנדרטית, נבדק גם שימור ניבים של פרסית יהודית. מערך המחקר היה מערך משולב; הועברו 30 שאלונים שכללו שאלות סגורות ופתוחות לנבדקים משני הדורות שכללו שאלות באשר לנתוני רקע, דפוסי שימור שפה, חינוך אתנולינגוויסטי ומדיניות לשונית משפחתית. כמו כן, נערכו 10 ראיונות עומק חצי מובנים עם נציגים משני הדורות. ניתוח ראשוני מעלה כי מרבית העולים בני הדור הראשון ניסו להיטמע בחברה הישראלית ואימצו את העברית - כולל כשפת התקשורת עם ילדיהם. עקב מעמדם החברתי הנמוך יחסית של יוצאי ארצות המזרח, ויוצאי איראן בפרט, מסתמן כי בני הדור השני תפסו את השפה כמאיימת על זהותם הישראלית, ולא גילו רצון לשמרה וודאי לא לרכשה, הן ממניעים אינסטרומנטליים והן אינטגרטיביים. עם זאת, מסתמן כי בני הדור השני אשר גדלו בסביבה בה היו מהגרים נוספים מארצות האיסלאם, ומאיראן בפרט, שימרו את השפה יותר מאלו שגדלו בסביבה של ישראלים ותיקים. כמו כן מסתמן כי מבין משמרי השפה, השימור הינו יותר של הפרסית היהודית, ופחות של זו הסטנדרטית. הממצאים יידונו בראי המסגרת התיאורטית של מדיניות לשונית רחבה, ומדיניות לשונית משפחתית.

מקורות

גינדין, ת' (2015). בלשון פארסי צח- צמיחתה ושימושה של הפרסית היהודית. עת-מול: עתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל, 240, 12-14.
שטרית, ס' ש' (1997). מחיקון ציוני אשכנזי. מאזנים: ירחון לספרות, ע"א (6), 55-59.

Smolicz, J. J., Secombe, M. J., & Hudson, D. M. (2001). Family collectivism and minority languages as core values of culture among ethnic groups in Australia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 22(2), 152-72.

Dancing Between Languages: Reflections on Language, Identity and Inner Conflict After Immigration

Danielle Schaub

As a country resting on immigration, Israel inevitably weaves an interesting linguistic web over and above the official Hebrew and Arabic languages. For those Israelis who have not benefitted from linguistic tuition at an Ulpan for whichever reason, an inner conflict may tear them on account of their poor proficiency, affecting their identities, particularly when informed by the mastery of several other languages and by life-marking experiences prior to immigration. Raised all over the world because of my father's geological postings, I grew up with many languages, an asset no doubt, but also a source of insecurity enhanced by disturbing concomitant events. When finally moving to Israel, the country where I wanted to raise my children so as to give them a firmer sense of identity, I jumped into a new professional life without any transition, repeating the lifelong pattern of linguistic vulnerability. With the help of creative pieces involving text and image, I will illustrate and theorise the central function of language and linguistic decisions to coping with destabilising experiences, shaping identity and envisaging solutions to inner conflicts. The lecture will refer among others to the works of Bhugra and Becker (2005), Dewaele (2010), Kristeva (1991) and Pontalis (1988).

Bhugra, Dinesh, and Matthew A. Becker. 'Migration, cultural bereavement and cultural identity'. *World Psychiatry*, 4(1) (Feb. 2005): 18–24.

Dewaele, Jean-Marc. *Emotions in Multiple Languages*. London: Palgrave Macmillan, 2010.

Kristeva, Julia. *Strangers to Ourselves*, Trans. Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press, 1991.

Pontalis, Jean-Bertrand. 'Mélancolie du langage'. *Perdre de vue*. Paris: Gallimard, 1988. 249–254.

התמודדותן של מחנכות בבתי ספר יסודיים עם קליטתם החברתית והלימודית של תלמידים עולים

רינת גולן, ענבר רוטשטיין ועליזה עמיר

התלמידים העולים, הנדרשים עם בואם להשתלב מבחינה חברתית ולהתקדם מבחינה לימודית, עומדים בפני קשיים רבים - שפה חדשה, הרגלי למידה שונים, אתגרים חברתיים ועוד. משך הזמן הנדרש להגעת התלמיד העולה לרמת תלמיד ילידי נע בין חמש לשבע שנים (Cummins, 2000; ליון, שוהמי, וספולסקי, 2003). מורי התלמידים העולים נתקלים אף הם בקשיים מתוקף היותם אחראים על השתלבותם הלימודית והחברתית (בלום-קולקה, תשס"ח; Olshain & Blum-Kulka, 1989). המחקר בחן בשאלונים ובראיונות את דרכי התמודדותן של 40 מחנכות של תלמידים עולים בבתי הספר היסודיים עם קליטתם החברתית והלימודית. בהרצאה נפרט על הקושי של רוב המחנכות (87%) בקידום הלימודי של התלמידים העולים, הנובע מאי היכרותן עם תכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה כתוצאה מחוסר הכשרה קודמת ומאי הדרכה צמודה. עמדתן כלפי ההדרכה כאמצעי לקידום הלימודי של העולים חיובית, אך בשל מחויבותן להשתלמויות נוספות 62% מהן חשות, כי הוראת תלמידים עולים היא עומס. הן מעוניינות אפוא בהדרכה להוראת עברית כשפה שנייה, אך בתנאי שתשתלב עם מטלות המערכת הבית ספרית, שגם היא, לדבריהן, עדיין אינה מכוונת לקידום התלמיד העולה מעבר למתן שעות עולים בשנה הראשונה להגעתם. לעומת הקושי מההיבט הלימודי נמצא כי דווקא מההיבט החברתי 59% מהמחנכות מדווחות על הצלחה, בפרט המחנכות הצעירות ומי משהיו בעברן עולות חדשות. הן יוזמות שיחות אישיות עם התלמיד, מקיימות קשר טוב עם ההורים, מתירות שימוש בשפת האם בנסיבות חברתיות ומעודדות פעילות עם חונך. נראה כי קידום התלמידים מבחינה לימודית דורש תשומת לב, התייחסות ומענה. התסכול, הקושי, הלחץ, האחריות ותחושת הבדידות אותם חוות המחנכות בבית הספר היסודי הם בעיקר כתוצאה ממחסור בכלים, בחומרי למידה מותאמים, בהכשרה, בהדרכה ובתמיכה בית ספרית. היערכות בית ספרית ומערכתית הכוללת השתלמויות, מתן גמולים, הנחייה ועידוד המחנכות של העולים תתרום למקצועיותן וכפועל יוצא תביא להצלחה לימודית של התלמידים העולים.

מקורות:

ליון, ת' שוהמי, א' וספולסקי, ד' (2003). הישגים לימודיים של תלמידים עולים: תמצית הממצאים והמלצות. דו"ח מחקר למשרד המדען הראשי, משרד הקליטה.

בלום-קולקה, ש' (תשס"ח). פיתוח תכניות לימודים בשפת אם ובשפה שנייה. בתוך נ' נבו וע' אולשטיין (עורכות) השפה העברית בעידן הגלובליזציה (קטז-קכט). ירושלים: מאגנס

Multilingual Writing as a Lens to Exploring the Educational Experiences of Immigrant Youth

Orly Haim

The purpose of this paper is to explore immigrant students' perspectives of their educational experiences in the destination country. The paper is part of a larger study investigating the role of educational factors in explaining literacy performance in second and third language among immigrant youth. The original sample included 256 eleventh grade Russian (L1) speaking immigrants, acquiring Hebrew as a second language (L2) and English as a third language (L3) studying in 18 Israeli schools. Data concerning students' perspectives of their educational experiences were obtained via letter writing tasks. Drawing on holistic views of multilingualism (Cook, 2013), this paper is based on the assumption that a fuller understanding of students' experiences can be obtained by examining the written expression of their experiences in the three languages at their disposal. A total of 180 letters drawn from the entire data set (60 letters in each language) were analyzed qualitatively through content analysis (Strauss & Corbin, 1998). The analyses of the letters revealed five main themes portraying immigration as a complex experience intertwined with issues of language, identity, and cultural belonging: (1) academic studies in Israel and in the home country: "Here and There" (2) socio-cultural issues (3) language knowledge and learning (4) The 'self' and the 'other' (5) challenges and solutions. The findings are interpreted to suggest that students' reference to three languages embodies the complex process of making sense of and finding ways to reconcile with the tensions and conflicts resulting from the sociocultural reality they had encountered (Kramsch, 2012).

Cook, V. J. (2013). Multicompetence. *The encyclopedia of applied linguistics*, C. A. Chapelle (Ed.). Oxford, UK: Blackwell Publishing.

Kramsch, C. (2012). *The multilingual subject*. Oxford: Oxford University Press

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Los Angeles, CA: Sage Publications Inc.

"אבקת קסם מקסימה. בה לטרוח אין כל צורך. היא כובסת מעצמה בלי שפשוף ובלי כל טורח": תחבולות לשוניות וייצוגי עקרת-הבית בפרסומות מתקופת המנדט, בראי המגדר

שחר מרנין-דיסטלפלד

פרסומות למוצרי בית החלו להופיע בעיתונות העברית בשנות ה-20 של המאה ה-20. היו אלה פרסומות שיובאו מעולם התקשורת החזותית בארצות המערב, תורגמו לעברית ולעיתים אף עברו התאמות קלות עבור הקהל העברי. החל משנות ה-30 התווספו גם דימויים חזותיים לטקסטים המילוליים, תחילה איורים ומאחור יותר אף צילומים. ברובן, פנו הפרסומות למוצרי בית אל עקרת-הבית והאם, ואף התמקדו בייצוגים כתובים וחזותיים של דמויותיהן. הפרסומות, בנוסף למטרתה לקדם מכירת המוצר, היא טקסט תרבותי. ככזאת, ניתן לחלץ ממנה תפישות אשר רווחו בקרב יוצריה, כמו גם בקרב החברה ההגמונית בה הופצה. ניתוח שיטתי של פרסומות מתקופת המנדט, אשר נאספו משלושת העיתונים הארץ, דבר והצופה ומכל עיתוני הנשים, העלה ממצאים מעניינים באשר לשימוש הלשוני של המפרסמים. התחבולות הלשוניות, בשילוב הדימויים החזותיים, שיקפו תפישות ואידיאולוגיות בנות הזמן. הבולטת שבהן, היא התפישה הפטריארכאלית, אשר הציבה את האישה כבעלת הבית וכאחראית על משק הבית והטיפול במשפחה מחד, והכפיפה אותה לסמכותו של הבעל ו/או איש המדע, מאידך. התחבולות הלשוניות בשילוב עם איורי הפרסומות תרמו לביסוס והבניית ייצוג מתעתע של עקרת-הבית, הממוקם בתווך בין העצמה לבין הכפפה.

מקורות

- אגם דאלי, א' (2010). מחוזות חפץ: נופי פרסומת בישראל, תל אביב: רסלינג.
- וסטגארד, ט' ושרודר, ק' (2004). "אסטרטגיות של פנייה: מין ומעמד", בתוך: ת' ליבס ומ' טלמון (עורכות), תקשורת כתרבות, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 397 - 431.
- זאבי, ע' (2010). "בין 'כיתן יצרני הלבשה לעם' לבין 'Kitan&Co': מאפיינים לשוניים-סגנוניים בפרסומות עבר והווה בעיתונות היומית", העברית שפה חיה, כרך ה', 219 - 238.
- מרנין-דיסטלפלד, ש' (2015). "העירי את יפיך הנרדם!": ייצוגי גוף האישה בפרסומות למוצרי בריאות ויופי מתקופת המנדט הבריטי, דברים, 8.

"אֲדָנִי שִׁפְתֵי תִפְתַּח וְפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ" התפילה הרפורמית הישראלית כמקרה בוחן לעיצוב תודעה של זהות פוליטית, מגדרית ותרבותית

אלעזר בן לולו

לשפה תפקיד מרכזי בתהליכי הבניית תודעה של זהות וקהילה. מאז ומתמיד, הייתה השפה העברית לגשר תרבותי שחבר בין יהודים ברחבי העולם. היא אפשרה ליהודי לנהל שיח אינטר-סובייקטיבית בקהילה שבה חי, והתקשרות בלתי אמצעית בזמן תפילה עם בורא עולם. ללשון תפקיד המאפשר גיבוש ועיצוב תודעה של זהות לשונית ותרבותית מבדלת מזהויות לשוניות אחרות (Ravid & Tolchinsky 2002). החייאת השפה העברית עצמה היתה צעד מהפכני כחלק מהחזון הציוני. גם היום ניתן לזהות בעברית ככלי פוליטי מחאתי אשר משרת קבוצות שוליים בחברה הישראלית, כמו הקהילה הרפורמית בישראל. במציאות העכשווית, בה היהדות הרפורמית וקהילותיה זוכות להדרה במרחב הריבוני, שפת התפילה שלה היא סוג של social agency המשקפת התנגדות ומאבק להגמוניה הדכאנית. התפילה היא טקסט מותאם ומכילה; שפה זרה (היהודי הגלותי המאיים), הוספת מילים בערבית והשמטת ביטויים גזעניים בפוליטיקה המרחבית (השכן המאיים), שינויים מגדריים כחלק מביסוס ערך השוויון ("שעשה ניסים לאבותינו ולאבותינו"), ואף שינוי שם האלוהות לנקבה ("ברוכה את יה אלוהינו רוח העולם"), מזמינה דיון על מקומה התרבותי של השפה בשיח ובתפילה הרפורמית. בהרצאה אציג דיון ליטורגי על שפה ואנתרופולוגיה באמצעות ניתוח אתנוגרפי של הטקסט והדגמה כיצד שפת התפילה מבטאת את האתגר הדו-כיווני של הליטורגיה הרפורמית; אל המסורת ומן המסורת בו בזמן. זהו ניסיון להדגיש את היבטיו המכלילים של הסידור כדי להקיף את קשת הדעות ואמונות של המתפללים. הגישה האינקלוסיבית של הקהילה הרפורמית אשר באה לידי ביטוי בשפתה היא ביטוי לתמיכה בענייני צדק חברתי וערכים פוסט-מודרניים. התפילה הרפורמית בימינו באה למלא צרכים שונים ומגוונים, ולעיתים אף סותרים של מתפלליה והיא משקפת את תפיסתה של התנועה הדוגלת בריבוי פנים" (מרקס 2009). גישה זו מתבטאת בשפה, בבחירת המילים, ובהטיות של הפעלים המרכיבים את טקסט התפילה ועל כך אמקד את הדיון.

מקורות

מרקס, ד. (2009) סוגיות אידיאולוגיות, תיאולוגיות וספרותיות בליטורגיה הרפורמית הישראלית. בתוך: כשניתא, מחקרים בבית הכנסת ועולמו. (4), ע"מ רכא-רסב.

David, D. & L. Tolchinsky. (2002). Developing linguistic literacy: a comprehensive model. *Journal of Child Language* 29, 419-448.

נוכחות-נפקדות: דימויים לשוניים-חזותיים של נשים בפרסומות המופיעות בשבועון החרדי "משפחה"

אריאל פרידמן ועירית זאבי

נושא המחקר: המחקר בוחן דימויים לשוניים-חזותיים נוכחים ונפקדים של נשים בפרסומות לציבור החרדי בשבועון המסחרי הנפוץ "משפחה" בשנים 2010-2016.

רקע: החברה החרדית מהווה כאחד-עשר אחוז מהחברה הכללית בישראל, זוהי "חברת לומדים" מתבדלת, המנהלת את חייה במובלעות סגורות לשם שימור אורח-חיים דתי-שמרני. במהלך הלימודים הצעיר החרדי מתחנך ובונה משפחה; האישה אחראית לפרנסת המשפחה אך מודרת מהמרחב הציבורי-גברי (כהנר, 2014). אם כי החברה החרדית מתבדלת היא חשופה להשפעות החברה החילונית ולערכים הנקשרים ברובם לפן הכלכלי-תרבותי-גלובלי, לנהנתנות ולחומריות. פרסומות מתבססות על נורמות, ערכים, תפיסות-עולם של קהל היעד, על מאוויי ותשוקותיו (זאבי, 2010). מקובל לראות את עולם-הפרסום כמפיץ ומשמר את מיתוס-היופי הנכפה על נשים, ותוצאותיו פוגעות בדימוין העצמי ובמיניותן (וולף, 2004). בשונה מכך, עולם הפרסום החרדי מדיר לכאורה את הדימוי החזותי הנשי כחלק מהדרה סמויה של נשים בישראל במרחבים ציבוריים שונים.

מטרת המחקר לבחון דימויי-נשים גלויים וסמויים בפרסומות שהופיעו בשבועון המסחרי לקהל היעד החרדי "משפחה" - השבועון לבית היהודי" בשנים 2010-2016.

שיטת המחקר: ניתוח תוכן כמותי, ניתוח איכותני-פרשני-סמיוטי ולשוני-סגנוני.

הקורפוס ושיטת הדגימה: פרסומות הפונות לנשים או מאזכרות אותן מהשבועון "משפחה"; הפרסומות נדגמו אקראית - מאה פרסומות בשנה, סה"כ: 700 פרסומות.

תרומת המחקר: בחקר ייצוגים בתקשורת מוסכם שמשמעות הנוכחות התקשורתית היא קיום, חשיבות וסטטוס חברתי, לכן חשוב לבחון את אופי הייצוג המגדרי-סימבולי בפרסומות בקרב אוכלוסייה ייחודית זו.

ממצאים ראשוניים: נשים בשבועון "משפחה" מודרות ויזואלית, אך נוכחות בפנייה של המפרסם אליהן בלשון נקבה ובסימנים לשוניים נוספים תוך ייחוס תפקידים מסורתיים הקשורים לעבודות הבית והמשפחה, ולעיתים באופן לא מכבד. הן נוכחות גם באמצעות אובייקטים חזותיים, כמו שמלה ופאה כחלופה להדרתן. בהרצאה יוצגו אמצעים לשוניים-חזותיים של דימויי-נשים חרדיות ומשמעויותיהם החברתיות.

מקורות

וולף, נ' (2004). מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

זאבי, ע' (2010). 'אבדן הפשטות': הרטוריקה של הפרסומות בעיתונות היומית הישראלית בעשור הראשון ובעשור הנוכחי - עיון השוואתי. **מסגרות מדיה**, 5, 83-112.

כהנר, ל' (2014). בין יסוד התבדלות למגמת מעורבות - דיוקנה המשתנה של החברה החרדית ומקומה במרחב הישראלי. בתוך ר' פדהצור (עורך), **מהי זהות ישראלית?** (עמ' 20-35). נתניה: המכללה האקדמית נתניה.

"התחרות! הכריז האריה, 'התחרות!' צווחה הג'ירפה": על האופי החמקמק של שוויון מגדרי בספרי ילדים

הדר נץ ורון כוזר

ספרות הילדים נתפסת במחקר "ככלי תרבות המשרת את ההגמוניה" (רודין, 2015: 55). ואמנם, בספרות הילדים הקלאסית בארץ ובעולם הייצוג המגדרי הוא על פי רוב סטריאוטיפי: מבחינה כמותית רוב הגיבורים הם בנים, וניכר תת-ייצוג של הבנות. מבחינה איכותית הבנים הם יוזמים והרפתקנים, ואילו הבנות הן פסיביות; האבות עובדים מחוץ לבית, והאמהות נשארות בבית ומטפלות בילדים (אלקד-להמן 2010). עם זאת, על פי רודין (2015) בספרות הילדים הישראלית החל משנות התשעים של המאה העשרים חל שינוי וניתן לראות שימוש בספרות ככלי חתרני המערער את האידאולוגיה ההגמונית. רודין מדגים כי בספרים פמיניסטיים כאלה הבנות זוכות לייצוג כיוזמות יותר, הבנים לעתים מוצגים כרגישים וגם ההורים ממלאים לעתים תפקידים הוריים ומקצועיים העומדים בניגוד לסטריאוטיפ המקובל.

המחקר שלנו בא לעשות פרובלמטיזציה של ספרות הילדים הפמיניסטית. אנו יוצאים מנקודת ההנחה שהיוצרים/ות (הסופר/ת/ו/המאייר/ת) אינם/ן סובייקט העשוי מקשה אידיאולוגית אחת, אלא הוא שסוע בין עמדות סובייקט (אלתוסר 1989) שונות ואף מנוגדות. עמדות הסובייקט שלנו הן מוצהרות ובלתי-מוצהרות, מודעות ובלתי-מודעות. בלי קשר למידת המודעות העצמית, עמדות הסובייקט מחלחלות אל תוך השיח ומקודדות בתבניות שיח (כוזר 2001). במחקרנו נערוך ניתוח איכותני של הטקסטים והאיוורים בספרי ילדים בעלי עמדה פמיניסטית על מנת להצביע על הדרכים החמקמקות שבאמצעותן למרות הכול עמדת הסובייקט הגברית ההגמונית מוצאת את דרכה אפילו לתוך ספרות זו. הספרים שייזונו הם בין היתר: חיה שנהב - מיץ פטל, נרי אלומה - כשאיה ראש ממשלה, אלונה פרנקל - סיר הסיירים, רינת הופר - אילת מטיילת, מרים רות - הבית של יעל, ועוד.

מקורות

- אלקד-להמן, א'. (2010). "ביאליק לילדים: סוגיית המגדר בשירים ובאיוורים 1922-2008". *עיונים בשפה וחברה*, 3(1), עמ' 31-66.
- רודין, ש'. (2015). "הילדה החדשה: ייצוגי ילדות בספרות הילדים הישראלית לגיל הרך". *חוקרים @ הגיל הרך*, 3, עמ' 55-80.
- Althusser, L. (1989). Ideology and ideological state apparatuses. In *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London: New Left Books pp. 170-86.
- Kuzar, R. (2001). *Hebrew and Zionism: A Discourse Analytic Cultural Study* (Language, Power and Social Process 5). Berlin: Mouton De Gruyter.

מדריכי תיירות כמתווכי נוף לשוני

שושי וקסמן ואילנה שוהמי

נוף לשוני הינו זירה הנוצרת על ידי סוכני תרבות המייחסים חשיבות לתוכן, להעדפות הלשוניות ולמשמעות הסימבולית של נוף זה (Coulmas, 2009). מדריכי תיירות בין שאר תפקידיהם, מהווים אף הם סוג של סוכנים אשר מתווכים בין הקהל התיירותי ובין מערכת הסימנים במרחב. עם זאת תהליך התיווך התיירותי לעולם "תמים" וחף מבעייתיות שכן תמיד מעורבות בתהליך אג'נדות פוליטיות תוך שימוש אסטרטגי במערך התיירותי (Dahles, 2002).

במחקר קודם (Waksman & Shohamy, 2015) בחנו כיצד השילוט התיירותי החדש שנוצר בתל אביב - יפו משמש ככלי אסטרטגי להציג אידיאולוגיות ואג'נדות פוליטיות. בהרצאה הנוכחית נתמקד בזיהוי האמצעים והאסטרטגיות של מספר מדריכי תיירות בעת שהם מתווכים ומפרשים את סימני הנוף הלשוני במהלך סיורים עירוניים עבור הקהל. מחקר זה כולל: תיעוד ההדרכה התיירותית במהלך סיורים, ראיונות עם מספר מדריכי תיירות ביחס לתפיסת התפקיד והפרקטיקות הקשורות אליו, ניתוח של ספרי הדרכה תיירותית ובחינת אתרים לזיהוי דפוסים של תיווך תיירותי.

הממצאים מצביעים על דפוסים של תיווך המשקפים אינטרסים מורכבים שונים. מגוון הדפוסים שיקף מספר מגמות:

1. שימוש בנוף הלשוני כאמצעי לחיזוק והצדקה למסרים הגמוניים
2. שימוש בנוף הלשוני כממשק נראה לעין המשקף אי צדק ועוולות חברתיות
3. "תיקון" הנוף הלשוני על ידי הצעות לנוף לשוני אלטרנטיבי ולעיתים אף הצבה בפועל של נוף לשוני אחר.

בהרצאה נדון על המשמעות של הממצאים לגבי מדיניות של שפה במרחב בערים ונציע אלטרנטיבות יצירתיות של שיתוף והכלה.

מ'בדאלאק ועד מטיר אל-חמאם: השפה הערבית-יהודית עירקית משפת מהגרים לנוף לשוני

אורי ארז

שהותם של היהודים בעיראק אופיינה בעיקר בתרבות, ובמיוחד בשימוש בשפה: בדיבור, בקריאה ובכתיבה. בעוד השיח היומיומי עם תושביה הערבים של הארץ היה בשפה הערבית בלהג המדובר, הרי התקשורת היומיומית בין היהודים, בינם לבין עצמם, היה אך ורק בשפה הערבית היהודית, להג המיוחד קבוצות של מיעוטים החיים תחת שלטון לא יהודי. בהקבלה: השפה האידיית אשר אפיינה מי מקהילות יהודי אירופה. הדיבור של להג זה בקרב יהודי עיראק היה בנוי משפה ערבית שונה לחלוטין משפת הכלל, כתיבתה הייתה באותיות עבריות אך קריאתה הייתה נשמעת ערבית. להג זה עדיין מקובל בקרב יהודי עיראק וצאצאיהם ובכתבים השומרים את מסורתם, כגון: 'הגדה של פסח' ו'סידור' על פי 'הבן איש חי', שהיה רבה של הקהילה ואחד מן הפוסקים מכאן נושאו של מאמר זה: השימוש בשפה הערבית יהודית עירקית בקרב מהגרי עירק שעלו בעליות עזרא ונחמיה וכיצד הפכה שפתם לנוף לשוני. מכאן, שחשיבותו של מחקר זה היא לא מעטה. ראשית, הוא שופך אור התקבלותם של מלים כמו: בדאלאק; זנגולה; טבית וסמבוסק ועוד בחברה הארץ ישראלית, חברת מהגרים ובליל שפות, כאשר השפה העברית 'מנסה להשתיק' שפות אחרות. שנית, מחקר זה הוא בבחינת נדבך נוסף לחקר יהדות עיראק עצמה, דרך ההסתכלות בכתובים שונים של סופרים מבני העדה, כסמי מיכאל ואלי עמיר, ובסרט 'מפריח היונים' בבימויו של נסים דיין, על פי ספרו של אלי עמיר. חשיבות נוספת ועיקרית היא טרם נכתב מחקר על הפיכת הלהג של יהודי עיראק לנוף לשוני במדינת ישראל, למרות כל ניסיונות השתקתו, מסיבות שונות: הרצון להיטמע בצבריות, הנסיונות להשתיק הגייה של אותיות גרוניות וחכיות ועוד.

המאמר בנוי משני חלקים: (1) מה מיוחד להג זה, ועל כך כבר הרחבתי; (2) כיצד באה לידי ביטוי המציאות החברתית לשונית בנוף התקשורת והגיאוגרפי. חלק לא זעיר מקרב שומרי מצוות מבני הקהילה הנדונה, עדיין נוהג כמנהג אבותיו. הוא עדיין חוגג חגים ומועדים בשפה הערבית יהודית. קריאת 'ההגדה של פסח' אינה אך ורק כמקובל, אלא אף בערבית יהודית עיראקית. יתירה מכך, שפה זו הוחייתה מחדש ב'פסטיבל מספרי הסיפורים', מעשה ידיו של יוסף אלפי, אף הוא מבני העדה, ואף הוא משתתף בחלק של 'סיפורים עיראקיים', חלק מן הפסטיבל. לא זו אף זו, ישנן מקומות שעדיין משמרים את התרבות החומרית, מוזיאונים, ספריות וחנויות לממכר מזון. באזורים מבחנים גיאוגרפית כרמת גן ואור יהודה, עדיין קיימים שלטי פרסום הפונים לבני העדה בשפתם, והם זכו לא אחת להוות מוקד לבדיחות במלחמות עיראק-איראן והמפרץ.

בחירת החומרים השונים: ההיסטוריים והחומריים יעשו יבחנו על ידי ניתוח המציאות הלשונית והיא עשויה לתרום להבנת הדינמיקה והיחסים החברתיים והלשוניים, בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית, שכאמור הינה הטרוגנית מבחינה תרבותית, לשונית ולאומית. ניתוח הלהג של יהודי עיראק בנוף המציאות הלשונית החברתית ההטרוגנית במדינת ישראל יוכל להסביר את הסיבות לחדירתו של הלהג לחברה הישראלית, ואת הדינמיקה הלשונית והחברתית בין הקבוצות האתניות המרכיבות את החברה הישראלית. היות ונוף לשוני מוגדר בין השאר, כסימון גבולותיהם של טריטוריות לשוניות, שבה גרות הקהילות הלשוניות השונות, כגון: שלטי פרסום ושמות חנויות, לעניינינו, ולטעמי גם בעוצמת השימוש בלהג באזורים גאוגרפיים שונים, היא מיידעת 'מתי אני עובר לתחום לשוני אחר'. הווה אומר: חלוקה בעזרת נוף לשוני הנה כחלוקה בעזרת חומת הפרדה. הפרדה זו היא הנותנת לבני להג לשוני מסוים עליונות על פני בני להג אחר או שפה אחרת. ייתכן ומאמר זה יפתח צוהר נוסף להסתכלות על החברה הישראלית.

Arabic-Free Commercial Signs in Israeli-Arab localities

Rawya Hayk

Research on the linguistic landscape (LL) field often neglects the passersby's interpretation of the messages embedded within (Shohamy, 2012). When those passersby are part of a minority group residing in an area where the LL is ideologically laden (Ben Rafael, 2009), it becomes essential to invite their perspectives. Following studies that focused on the LL from the passersby's perspective (Gravin, 2011; Goldstein-Havazki, 2011; Shohamy & Ghazaleh-Mahajneh, 2012; Trumper-Hecht, 2010), this teacher research explores the Israeli LL through the eyes of Israeli-Arab college students from the North. Grounded in critical literacy theory (Friere, 1970), it attempts to raise their awareness of problematic issues in the Israeli LL and encourage them to act for a just visibility of their minority language in the surrounding linguistic space. Students from the English department at an Israeli-Arab teacher-education college were invited to capture photos of various signs in their area, analyze the messages that these signs communicated, and write a commentary voicing their analysis, reflection, possible critique, and suggestions for change, if needed. Students' projects were collected and analyzed to explore the issues they highlighted and whether their engagement in these projects affected their consciousness of the LL in the Israeli public space. An initial categorization of students' projects revealed that the signs they chose to document and reflect on fell into two categories: those produced by Israeli non-Arabs (both official and private) and those produced by Arabs (commercial). This paper session presents the findings from an analysis of fourteen projects that focused on the latter category: sign photos of Arab-owned local businesses that all lacked Arabic. Students' photos and voices shed the light on two dimensions of the public space: the linguistic reality on the commercial signs within Arab localities, or the 'spatial practice' in Lefebvre's (1991) conceptualization of space, and the way such space is experienced by the inhabitants, the 'lived space' in Lefebvre's terms. A scrutiny into the physical dimension of the commercial signs within the Arab localities featured in students' projects reveals the almost absolute absence of students' native language, Arabic. What was evident in students' voices when reflecting on the lack of Arabic was a profound concern of the dangers involved in adopting Hebrew by Arabs as the dominant language of the LL. Students' strong emotional responses, specifically highlighting themes of negligence and self-disrespect, were espoused with statements stressing pride in native language, fear of language loss, need for language preservation, searching for and refuting possible justifications, and the need for change. Sample projects that highlight each theme will be shared with the conference audience to exemplify that combining the field of LL with participatory documentary photography has a prominent potential to provoke passersby's profound feelings, attitudes, and reflections toward LL.

על הפער: הערבית בישראל והתובנות שניתן ללמוד מהפער בין מעמדה הרשמי למעמדה בפועל

בדיון נעסוק בפער בין חוק למציאות בהקשר של שפה בכלל ובמקרה הבוחן של השפה הערבית בישראל בפרט. המשתתפים בפאנל יעמדו על הפער בין מעמד רשמי של שפה למעמד פרקטי, ויחקרו את התובנות העולות מתוך הפער הזה בהקשר הישראלי. הדיון יתמקד במספר שדות בישראל מהם ניתן ללמוד על הפער בין רשמיותה של הערבית על הנייר מכאן לבין מעמדה כפי שהוא מתורגם למציאות מאידך. הזוויות שיכוסו יהיו מעמדה המשפטית של הערבית בישראל, מעמדה של הערבית במערכת החינוך ובהשכלה הגבוהה, מקומה של הערבי בנוף הלשוני בישראל, וסוגיות הנוגעות למדיניות לשונית בנוגע לשפה הערבית בישראל.

משתתפים:

יו"ר: יוני מנדל

דוברים:

ד"ר מיטל פינטו

ד"ר דפנה יצחקי

ד"ר עאמר דהאמשה

ד"ר אלון פרגמן

יעל מעיין

ד"ר יונתן מנדל

הדדיות וקהילה: קידום מדיניות של חינוך לשוני בבית-הספר התיכון

ציונה לוי ודבורה הרפז

לאחרונה, שוקדים מוסדות אקדמיים בארץ על פיתוח תכניות מחקר לקידום גישה רב-לשונית בהוראה ובלמידת שפות. ולמרות זאת, נראה, כי הנושא עדיין לא הוטמע במיטבו במערכת החינוך. השכל-שחם ושיניאק (2015) טענו כי "לבד מהיעדר יוקרה, לא קיים כיום מכנה משותף להוראת השפות השונות...קיימת נטייה לבחון במנותק את "השחקנים" השונים בזירת המדיניות בהוראה ובלמידת שפות בבתי הספר העל-יסודיים". לפיכך, מתעורר הצורך לפתח תשתית בית-ספרית לחיזוק ההדדיות בין השפות הנלמדות. במקביל, מתבקש פיתוח תהליך לביסוס ידע בתחומי רכישת שפה, לפיתוח חשיבה, ללימוד שפות נוספות ולעיצוב זהות אישית וקולקטיבית בקרב אנשי חינוך ולא רק אצל מומחים להוראת שפות (דוניצה-שמידט וענבר-לוריא, 2014). לכן נבנה ברשת אורט-ישראל תהליך שנועד לקדם את מרכזי השפות כמובילי פדגוגיה לצורך קידום מדיניות של חינוך-לשוני בבית-ספרם. התהליך כולל הכשרה המפתחת מודעות לצורך בהדדיות בהוראת שפות בבית הספר ובפיתוח תכנית רב-שנתית ליצירת מדיניות של חינוך רב-לשוני.

בהרצאה נתאר את המחקר שליווה את הכשרת מרכזי מקצועות השפות ברשת אורט כקהילה לומדת ומתפתחת. מטרת המחקר, בדומה לקופרברג ואולשטיין (2005), הייתה לבדוק האם וכיצד מקדמת ההכשרה התפתחות ולמידה אישית וקבוצתית כדי לממש יעד של חינוך-לשוני בחברה רב-תרבותית ורב-לשונית.

שאלת המחקר ביקשה לבדוק את מידת המסוגלות המתפתחת בקרב מרכזי השפה במהלך שנת ההכשרה. לצורך המחקר חוברו שאלונים המשקפים מתודולוגיה המערבת שתי שיטות איסוף נתונים (mixed methods) הכוללים שאלות פתוחות וסגורות, ואשר הועברו בנקודות זמן שונות במהלך ההכשרה.

במחקר השתתפו 57 מרכזי מקצוע מ-26 בתי-ספר ממוגון אוכלוסיות. התוצאות מצביעות על פיתוח תחושת המסוגלות של המשתלמים ליצירת שינוי: 79% ציינו כי יש בידם כלים להוביל את השינוי שבחרו בו במידה רבה מאוד, ו-21% - במידה רבה.

ביבלוגרפיה

דוניצה-שמידט, סי וענבר-לוריא, ע' (2014), סוגיות בהוראת שפות בישראל, חלק ב, בתוך סמדר דוניצה-שמידט ועפרה-לוריא (עורכות) (עמ' 322-327). תל-אביב: מכון מופת.

השכל, ע' ושיניאק, מ' (2015), הוראת לשון בישראל- בין חזון למציאות, גלגולה של מדיניות לשונית, חלקת לשון, גיליון 47. תל אביב. קופרברג, ע' ואולשטיין, ע' (2005). אפילו. בתוך ע' קופרברג וע' אולשטיין (עורכות), שיח בחינוך: אירועים חינוכיים בשדה המחקר (עמ' 450-451). תל אביב: מכון מופ"ת.

השפה הערבית במרחב האקדמי בישראל: עמדותיהם ותפיסותיהם של מרצים וסטודנטים במוסדות השכלה גבוהה

סמדר דוניצה-שמידט, מוחמד אמארה, ועבד אלרחמן מרעי

מטרתו של מחקר זה היתה לעמוד על תפיסותיהם ועמדותיהם של אנשי אקדמיה ושל סטודנטים במוסדות ההשכלה הגבוהה כלפי מעמדה של השפה הערבית בחברה הישראלית באופן כללי וביחס למקומה במרחב האקדמי. שאלות המחקר שנשאלו היו כיצד הם תופסים את מעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית בישראל? מהם עמדותיהם כלפי חשיבותה של השפה הערבית? כיצד הם תופסים את נוכחותה של השפה הערבית בישראל בכלל ובאקדמיה בפרט? ומהי, לדעתם, תפקידה של האקדמיה בישראל בשיפור מעמדה של השפה הערבית?

מערך המחקר היה כמותי בעיקרו ובמסגרתו הועברו שאלוני דיווח עצמי באופן מקוון וידיני למדגם נוחות שכלל מרצים וסטודנטים בארבע אוניברסיטאות גדולות בישראל (בפקולטות למדעי הרוח והחברה) ובשתי מכללות לחינוך. איסוף הנתונים נערך במהלך סמסטר ב' בשנת הלימודים תשע"ה (2014-2015). בסך הכול נכללו במחקר זה 568 משתתפים - 364 יהודים (131 מרצים ו-233 סטודנטים) ו-204 ערבים (39 מרצים ו-165 סטודנטים).

ממצאי המחקר מצביעים על אמביוולנטיות באשר למעמדה ולמקומה של השפה הערבית בישראל. על אף שנמצאה הסכמה ביחס למעמדה הרשמי של השפה הערבית, אחוזי ההסכמה בקרב הסטודנטים היהודים היו נמוכים באופן יחסי. המשתתפים היהודים סברו שהשפה הערבית בעלת חשיבות רבה אך אינה בעלת ערך אינסטרומנטלי. הסכמה הובעה גם ביחס לצורך בדיעת השפה הערבית לצורכי שלום אך גם לצורכי צבא. ביחס למעמדה של השפה הערבית, נמצא שהנבדקים כולם סבורים שקיים חוסר שוויון כיום בין העברית לערבית אך לא כל היהודים מסכימים שערבית צריכה להיות שוות מעמד לעברית. זאת ועוד, הסכמה הובעה ביחס לנוכחות המעטה יחסית של השפה הערבית בישראל ובכלל זאת באקדמיה אך הנבדקים היהודים סברו שהיא צריכה להיות נוכחת אך רק בחלק מהמרחבים אך לא בכלום. לבסוף, נמצא שהנבדקים סבורים שהאקדמיה צריכה לתרום לשינוי במצבה של השפה הערבית בחברה הישראלית אך יש ספקנות רבה באשר ליכולתה לעשות זאת.

"כך אין לשון טבעית מתהוית!" - תפיסות של שפה טבעית ושל היתכנות התכנון הלשוני בדיוני ועד הלשון העברית בשנים 1912-1928

יאיר אור

"האם אפשר לתכנן שפה?" - שאלה זו, שהיתה כותרתו של אחד הספרים הקלאסיים בתחום תכנון הלשון (Rubin & Jernudd, 1971), עמדה בבסיס תחום חקר זה מראשיתו. האם גוף העוסק בתכנון לשון יכול לגייס ולהפעיל סמכות באופן שיביא לשינוי לשוני ממשי? האם ביכולתו להשפיע על הדיבור או הכתיבה של קהילה שלמה?

מחקר זה מנתח את זכרונות ועד הלשון, הכוללים את פרוטוקולי הדיונים של הגוף המרכזי שעסק בתכנון השפה העברית בימי תחייתה בין השנים 1890 ו-1953 (Kuzar, 2001; Spolsky & Shohamy, 2001). המחקר מראה כי למול שאיפת הוועד וחבריו (בן יהודה, ילון, קלוזנר ואחרים) ליצור תקן לשוני אחיד ומודרני, היו להם ספקות באשר ליכולתם לעצב את השפה, הקשורים באופן שבו תפסו תהליכים המתרחשים בשפות טבעיות.

הזכרונות, שהתפרסמו בין השנים 1912 ו-1928, מספקים לנו הזדמנות לבחון את דרך חשיבתם של חברי הוועד, את האידיאולוגיות הלשוניות שלהם ואת התפיסות המדעיות והערכיות שהנחו אותם בעבודתם.

המחקר, המשתמש במסגרת של אידיאולוגיות לשוניות (Blommaert, 1999; Irvine & Gal, 2000; Woolard, 1998) ובמתודולוגיית ניתוח שיח ביקורתי (Fairclough, 2010; Reisigl & Wodak, 2009; Van Dijk, 2003; Wodak, 2011), מראה כי טענות חברי הוועד באשר לאי-אפשרות לתכנן את השפה היו מבוססות על תפיסות שונות, כגון האמונה כי השפה דומה לאורגניזם חי העובר תהליכים טבעיים וחסין לשינוי מודע ומכוון, או האמונה כי העם היהודי קשה עורף ולא ישנה את דיבורו. חלק מן הספקות יוחסו לקוצר ידו של הוועד עצמו, שסמכותו ויוקרתו נתפסו כמוגבלות.

המחקר מנתח את דפוסי הטעון של חברי הוועד, ושואף להסביר שורה של סתירות ופרדוקסים בשיח שלהם. אלה יידונו בויקה למכלול טיעוניהם, הכולל עמדות שמרניות בצד קריאות לשינויים רדיקליים בשפה.

מסע קבוצתי לגילוי אישי- זהות המורה לשפה

זוהר בכר, לירון כץ, רחל פונד, ומעיין קליימן

לשאלה למה בוחר אדם להיות מורה? יש תשובות רבות. בעבודת המחקר הזו ניסו ארבע מורות לאנגלית בבתי ספר שונים ברחבי הארץ לענות על השאלה דרך כתיבת נראטיב אישי וניתוחו בקבוצה. כולן טענו כי לאהבת המקצוע היה חלק חשוב בהיותן מורות, אך במהלך כתיבת הנראטיב וניתוחו, הן מצאו השפעות נוספות בחייהן שהובילו אותן דוקא לחינוך. מטרתנו בכתיבת העבודה הייתה לחקור האם זהות המורה לשפה מושפעת מחוויותיו ולמצוא דמיון בנוגע לזהות המקצועית של משתתפי המחקר.

מחקרים מדגישים את מגוון הגורמים המשפיעים על המורה בתהליך ההוראה, ומדגישים את הגורמים היחודיים שהופכים הוראת שפה לתהליך מורכב עוד יותר. בהתחשב בכך ששפה ותרבות משולבות זו בזו, על המורה לשפות להרגיש נוח ולהבין גם את השפה אותה הוא מלמד וגם את התרבות ממנה היא מגיעה.

העבודה נערכה בחמישה שלבים, בשלב הראשון כל אחת מהמשתתפות ענתה על שאלות רפלקציה כלליות. בשלב השני כל משתתפת כתבה את הנראטיב האישי שלה וביססה את הנושאים המרכזיים שעלו ממנו על מקורות אקדמיים. בשלב השלישי המשתתפות חלקו את הנרטיבים שלהן זו עם זו כדי לקבל תובנות על עצמן דרך עיני המשתתפות האחרות במחקר. תובנות משותפות אלו הועלו לאחר מכן על הכתב ועזרו לנתח את הנראטיבים תוך העשרת נקודות המבט האישיות של כל משתתפת על הנראטיב האישי שלו. בשלב הרביעי השוו המשתתפות את התמות המרכזיות שמצאו בנראטיבים, יצרו שרשרת נרטיבית קבוצתית, והסיקו מסקנות בנוגע לזהויותיהן המקצועיות השונות. בשלב החמישי והאחרון, כל משתתפת כתבה רפלקציה על התהליך שעברה בכתיבת העבודה.

"אנחנו החיילים" - תפקיד תקשורתי ומיצוב בשיח בתנאים של א-סימטריה

זהר לבנת ואיילת כהן

מקומם המרכזי של המבנים השיחתיים בתכניות האקטואליה בטלוויזיה מעלה שאלות לגבי תפקידם העכשווי של פרשנים, מקורות סמכותם והאופן שבו הם משתמשים במשאבים שיחתיים למיצובם בשיח. מאפייני היסוד של מבנים שיחתיים מקשים מטבעם על שמירה על רטוריקה של עובדתיות ועל שקיפות הטקסט (חמו, בדפוס), ודורשים ידע בניהול לשוני מתמשך של הטקסט באמצעים לשוניים ופארא-לשוניים מגוונים (Kroon Lundell, 2010). המיומנות שמחייבים המבנים השיחתיים עשויה לאתגר פרשנים מסורתיים, הנאלצים להתמודד עם המעבר ממונולוג סמכותי כל יודע לדיאלוג, המחייב לספק מידע רלבנטי, טיעונים משכנעים וגמישות ודינמיות בשיח. ההרצאה תתמקד במקרה מבחן המציג אתגר כזה ותנתח אותו בכלים רב-מודאליים (Kress, 2010).

מקרה המבחן הוא שיחה שהתקיימה ב-14 בדצמבר 2015 במסגרת תכנית אקטואליה בערוץ 2 בין יולי נובק, מנכ"לית "שוברים שתיקה", ורוני דניאל, הכתב הצבאי של הערוץ. במהלך השיחה בולטת הפרת נורמות השיח שמבצע דניאל באמצעות פעולות כהרמת קול, הבעות פנים, חציה פיזית של המרחב האישי, הנפת יד, השתקה, התפרצות, ולבסוף הצהרה מסכמת על אי יכולת להגיע להסכמה עם בת שיחו.

דניאל הוזמן לשיח בתפקיד פרשן המומחה להתנהלות הצבא, אך אינו מצליח למלא תפקיד זה. להשערתנו, נובע הדבר מתחושת איום הדוחקת אותו לעמדת המתקיף. בעוד נובק מציבה טיעונים סדורים ומנומקים, דבריו של דניאל מקוטעים, שטחיים ומתגוננים. להשערתנו, לתחושת איום זו שתי סיבות. א. סמכותו של הפרשן מעוגנת בידע שבתחום התמחותו ואילו במקרה זה השאלות הן בעיקרן שאלות של מוסר. ב. דניאל נראה חצוי בשאלות של זהות מקצועית כפרשן צבאי מכאן וזהות כפרסונה טלוויזיונית, המתאפיינת בסגנון דיבור, מחוות פיזיות ודפוסי הבעת עמדה מכאן (Patrona, 2012). אנשי "שוברים שתיקה" בוגדים בצה"ל כפי שדניאל רואה אותו, אבל מצד שני הוא מודע להיותם לוחמים מחויבים, ערך שהוא מזדהה איתו. בנוסף, הוא מתקשה להעמיד, כמתבקש מפורמט התכנית, ניגוד מושלם בינו לבין נובק, אשר פועלת להחלשת הניגוד כאשר היא טוענת לשותפות ביניהם בייצוג עניינם של החיילים.

עם זאת, המבנה הא-סימטרי בשיח ואי העמידה בנורמות השיחה מובילים, בסופו של דבר, לחיזוק ולהנצחה של מיצוב הפרסונות הטלוויזיוניות של שני הדוברים.

מקורות

- חמו, מיכל (בדפוס). "נדמה לי שצריך לומר": דפוסי מיצוב בשיח מטא-תקשורתי בחדשות הטלוויזיה בישראל. עיונים בשפה וחברה
- Kress, G. (2010). *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York: Routledge.
- Kroon-Lundell, Å. (2010). Dialogues between journalists on the news: The intraprofessional 'interview' as a communicative genre. *Media, Culture & Society* 32, pp. 429-450
- Patrona, M. (2012). Journalists on the news: The structured panel discussion as a form of broadcast talk. *Discourse & Society* 23, pp. 145-162.

המילון למונחי הגרפיקה

סתו אקסנפלד

הרצאה זו תבקש לבחון את אופן הבניית זהותו אופיו וגבולותיו של שיח האמנות והגרפיקה הישראלית כפי שהדבר מגולם במלון למונחי הגרפיקה. המלון למונחי הגרפיקה הוא מילון דו לשוני: עברי-גרמני, מאויר, שיצא לאור בשיתוף פעולה של שלושה מוסדות: ועד הלשון העברית, מוסד ביאליק ובית הנכות הלאומי בצלאל בשנת 1936. מי חוקר אמנות, אוצר ומפקח בית הנכות "צלאל" בערוב ימיו (Narkis) שחתום על המילון כמחברו הוא מרדכי נרקיס של בוריס שץ. את האיוורים המופיעים במילון תורמים "שלא על מנת לקבל פרס", מהמוכרים במורי ותלמידי בצלאל: הרמן שטרק, יוסף בודקו, נחום גוטמן, מאיר גור-אריה, מירון סימה ויעקב שטיינהרט.

העשייה הלקסיקוגרפית של בית הנכות "צלאל" במסגרת יצירת המילון למונחי הגרפיקה, תיבחן במחקר כפרקטיקה חברתית-פוליטית המאפשרת לעצב ולהבנות את הלאומיות הישראלית-ציונית דרך שיח האמנות המקומי. הנחת היסוד העומדת בבסיס מחקר זה, כי בכוחם של מילונים לעצב זהות לאומית, נסמכת על מחקרו של בנדיקט בספר קהילות מדומיינות (1983). בספר אנדרסון קושר בין המהפכה הלקסיקוגרפית במאה (Anderson) אנדרסון ה-19 שכללה פעילות אינטנסיבית של חוקרי שפות מדוברות - לקסיקוגרפים, מנסחי כללי דקדוק, פילולוגים ואנשי ספרות ובין האופן שבו עוצבו הלאומיות האירופאיות באותה התקופה.

במסגרת ההרצאה אטען כי המילון - על מונחיו, נוסח הגדרותיו, איווריו ודברי האפולוגטיקה שמופיעים בהקדמה, מגלמים מהלך כפול - שעולה מתוך העיסוק המקביל הן בתחום האמנות והגרפיקה והן בתחום הלשון והלקסיקוגרפיה - הוא כלי להבניית זהות לאומית-עברית תקינה ולהבניית "צלאל" כ"שם מחבר". חקירה שלו תחשוף את האופן שבו פועלת האמנות הישראלית כשדה כח פוליטי-חברתי. תפיסת האמנות הישראלית כזירה לניהול ולהסדרה לטענותיה באמצעות חקירה של השיח הפרשני של האמנות הישראלית, והנרטיב ההיסטוריוגרפי שאימצה האמנות הישראלית, מושא המחקר של הרצאה זו איננו השיח הפרשני כי אם מושגי היסוד והטרמינולוגיה העומדת בבסיס השיח והאופן שבו הם הוגדרו על ידי בית הנכות "צלאל" במסגרת המילון.

מקורות

נרקיס, מ. (1936) *מלון למונחי הגרפיקה*, ירושלים: מוסד ביאליק על ידי ועד הלשון העברית נרקיס. עמ' ח'

אנדרסון, ב. (1999). *קהילות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 102-103

חינסקי חניסקי, ש. (2015). *מלכות ענווי ארץ: הדקדוק החברתי של שדה האמנות הישראלי*. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

אימוגי כתחליף בעידן ללא פנים: פילוסופית ה"אחר" של עמנואל לוינאס ויישומה בשיח האלקטרוני

מיכל שטיינר

תופעת האימוגי (הפרצופונים הצהבהבים המאפיינים את השיח המתווך והמסומס) כשפה היברידית חדשה המשלבת מילה ודימוי, שהחלה ביפן בתחילת האלף הנוכחי (Kazuko, 2007), יוצרת הזדמנות נדירה לבחינת תאוריות לשוניות וטקסטואליות, חברתיות ואידיאולוגיות תוך כדי התהוות. מדיום חדש זה מאפשר התבוננות בתופעה ששורשיה קדומים, וביטוייה טכנולוגיים ופוסט מודרניים. מכיוון שזוהי תופעה חדשה יחסית, חסר מחקר מקיף בנושא. העבודה שכתבתי בנושא היא ניסיון לבחון את התופעה באמות מידה אקדמיות ולשלב את התחום במחקר האקדמי.

בבסיס המחקר שערכתי במסגרת לימודי התואר השני בעיצוב משולב במכון הטכנולוגי בחולון בנושא האימוגי (מהבט סמיוטי, סימולקרי, וצרכני) עומדת פילוסופיית האחר והאחרות של עמנואל לוינאס (Levinas, 1969). באמצעותה בחנתי את תופעת האימוגי, מתוך נקודת מבט מוסרית אך לא שיפוטית. היות שהמאה שאנו חיים בה היא מאה "ללא פנים", בה השיח המתווך והמסומס מאפשר לנו להימנע ממפגש פנים אל פנים, מתחייבת בחינה של מושגי יסוד כגון "אגואיזם צרכני", שצדי השיח הווירטואלי בו נתפסים כאובייקטים לעומת "רגישות חווייתית" הנוצרת במפגש פיזי.

נקודת המוצא למחקר שיוצג כאן היא שהאימוגי מהווה בראש ובראשונה תמלול של שפת הגוף שלנו. הוא משמש תחליף לפינו, וממלא תפקידים שונים בשיח - הוא ממלא את מקום הפרוזודיה, מאפשר שפה דבורה בפורמט כתוב, מקצר ומקדד, מייצר משחקיות ומשמר שפה טקסטואלית בעידן ויזואלי. בהרצאתי אראה כיצד הבנת פילוסופית האחר של עמנואל לוינאס מאפשרת התייחסות לתופעת האימוגי כהחזרת הפנים לשיח, תוך הבנת המגבלות וההעדפות של העידן הנוכחי. טענתו של לוינאס, שפני האחר, הפוגשים את פניי, מצהירים עוד בטרם שיחה "לא תרצח" ומחייבים אחריות וסמיכות (proximity and substitution), עומדת בבסיס הדיון בשאלת השיח הווירטואלי נטול הפנים.

בהרצאתי אראה כיצד האימוגי מנכיח ומאפשר את קיומה של הצהרת ה"לא תרצח" הנזכרת לעיל באמצעים ויזואליים. כמו כן אציע הרחבה של שילוב האימוגי בשפה המסומסת על ידי שימוש באלטרנטיבות אימוגיות אישיות.

מקורות

Kazuko, M. (2007). How Young Japanese Express Their Emotions Visually in Mobile Phone Messages: A Sociolinguistic Analysis. *Japanese Studies*, 27(1), 53-72.

Levinas, E. (1969). *Totality and Infinity*. Pittsburgh: Duquesne University.

https://www.academia.edu/606687/Reading_Levinas_on_Ethical_Responsibility

השפה הערבית במרחב האקדמי הישראלי: הוראה ואינטרנט

עבד אלרחמן מרעי, מוחמד אמארה וסמדר דוניצה-שמידט

הערבית מוגדרת כשפה רשמית בישראל, אך בפועל היא מתפקדת כשפה שולית. עברית היא השפה הדומיננטית במרחב הציבורי, במוסדות הממשלה, בנוף הלשוני, במסמכים הרשמיים ובמוסדות להשכלה גבוהה. מחקרים בודדים עסקו בבחינת מעמדה ונוכחותה של הערבית באקדמיה (חמארשה, 2008; אבו גזאלה, 2009; שוהמי ואבו גזאלה, 2013; אבו ראס ומעין, 2014). מחקרים אלה מראים שהשפה הערבית ותרבותה נפקדות מן המרחב האקדמי הישראלי.

מטרתו של מחקר זה הייתה להמשיך ולבדוק סוגיה זו של נוכחותה ומקומה של השפה הערבית במרחב האקדמי הישראלי תוך כדי בחינה לעומק של שני היבטים: הראשון, התנהלות הוראת הערבית במחלקות/בחושים לערבית מבחינת תכניות לימודים, שפת הוראה, תכנים לימודיים, היבטים לשוניים, שיטות הוראה והכשרת מורים. השני, נוכחותה ונגישותה של השפה הערבית באתרי האינטרנט של החוגים לערבית בפרט ובאתרי האוניברסיטאות בכלל.

המחקר התמקד בארבע אוניברסיטאות (תל אביב, חיפה, העברית בירושלים וכן גוריון בנגב). הבדיקה נעשתה על סמך הידיעונים של ארבע המחלקות לערבית באוניברסיטאות הללו, שכללו את הרציונל של המחלקה, תנאי הקבלה והקורסים הנלמדים, וכן על סמך ראיונות שנערכו עם מרצים שמלמדים במחלקות לערבית ובוגרים שסיימו את לימודיהם לקראת תואר דוקטור לערבית. בדיקת אתרי האינטרנט נעשתה תוך כדי בדיקת דף הבית של האוניברסיטאות, אתרי המחלקות לערבית ודפים נוספים באתרי האוניברסיטאות, כגון באתרי אגודות הסטודנטים, הספריות ועוד.

מתוך ממצאי המחקר עולה כי למרות שהשיעורים מתקיימים במסגרת המחלקות לערבית, הדיון בכיתה מתנהל כמעט כולו בעברית, מוקדש מקום נכבד לתרגום טקסטים לעברית, ולימודי האסלאם מבוססים לעיתים רבות על השקפה מערבית שמתנגשת עם עולמם של הסטודנטים הערבים. בנוסף לכך, אין התייחסות מספקת להיבט השפתי בלימודה, והדגש הוא על לימוד טקסטים מהתקופה הקלאסית, ופחות על הערבית המודרנית והתקשורתית. שיטות ההוראה לרוב הן מסורתיות.

בנוסף ללימודים הסדירים בחוגים לערבית בכל אוניברסיטה, ישנן אוניברסיטאות המציעות לימודי מכינה וקורסים מתוגברים לשליטה בערבית, וכן יחידות לתרגום, עריכה לשונית ועוד. פעילויות אלה חיוניות וחיוניות לקידום הערבית. עם זאת, ככלל, הוראת הערבית צריכה לעבור שינוי משמעותי בתחומים רבים.

באשר לנוכחותה של השפה הערבית באתרי האינטרנט של האוניברסיטאות. במועצה להשכלה גבוהה נתקבלה החלטה על הקמת אתרי אינטרנט בשפה הערבית בכל האוניברסיטאות במימונה של המל"ג, וזאת על מנת להרחיב את הנגישות של מערכת ההשכלה הגבוהה לכלל האוכלוסייה הערבית. לאור הבדיקה עולה כי יצירת אתר בערבית באוניברסיטאות בארץ אינה ברורה מאלה, וההתקדמות לעבר אתרים בערבית מתנהלת בעצלתיים. בזכות המל"ג שנתנה שתי הזדמנויות לאוניברסיטאות עם תמיכה כספית נדיבה ניתן לומר שחל שיפור, אך בחלק מהמקרים המצב רחוק מאוד מלהשביע רצון.

מקורות

אבו גזאלה, מ' (2009). עמדות כלפי השפות הערבית, העברית והאנדלית בקרב סטודנטים ערבים באוניברסיטת חיפה. עבודה לקראת תואר שני, חיפה: אוניברסיטת חיפה.

אבו ראס, ת', ומעין, י' (2014). נוכחות נפקדות הקמפוס הישראלי ויחסו אל השפה והתרבות הערבית. ירושלים-נצרת-חיפה: ון ליר, דראסאט וסיכוי.
Hamarshy, H. (2008). *Arabic Language Instruction in Israeli Universities: Policy and Practice*. Unpublished MA thesis, English department, Bar-Ilan University

Shohamy, E. & Abu-GHazoleh, M. (2013). Linguistic landscape as a tool for interpreting language vitality: Arabic as a 'minority' language in Israel. In D. Gorter, H. F. Marten, & L. V. Mensel (Eds.), *Minority Languages in the Linguistic Landscape* (pp. 89-108). Palgrave macmillan

Crossover Memories and Codeswitching in the Narratives of Arabic–Hebrew and Hebrew–English Bilingual Adults in Israel

Amani Jaber Awidah

My study examined two bilingual phenomena in the narratives of Arabic Hebrew and Hebrew–English bilingual adults in Israel: Crossover memories and codeswitching (CS). The study examined these phenomena in the context of autobiographical memory, using Schrauf and Rubin's (1998) cue word technique with additional stimulus words from Rubin (1980). Student experimenters held two sessions in the homes of the participants. In separate language sessions, the participant was asked to look first at each of 16 cue words and then to state a concrete memory. After stating the memory, the participant was asked to report the language of the memory and memories were classified as 'Crossovers' (CO) or 'Same Language' (SL). Participants were also asked to provide details about the setting, people and other languages involved in the specific memory. Beyond replicating the procedure in Schrauf and Rubin (1998), for each time period across a participant's lifespan, one memory was chosen, and the participant was asked to provide further details about the memory. For these longer memories, instances of codeswitching (CS) were counted.

Both bilingual groups confirmed the Reminiscence Bump phenomenon, retrieving more memories in the 10–30 age period and replicating Rubin and Schulkind's (1997) findings for monolingual participants. Crossover memories prevailed in second language sessions (L2), replicating Schrauf and Rubin (1998, 2000). Same Language memories were more abundant in first language sessions (L1). Higher codeswitching frequency was found in L2 sessions. Finally, as predicted, "Individual" codeswitching was prevalent in L2 sessions but "Community-based" codeswitching was not higher in L1 sessions.

The two bilingual measures in this study, Crossovers and Codeswitching, came from different research traditions, the former from an experimental paradigm in the psychology of autobiographical memory based on self-reported judgments, the latter a behavioural measure from linguistics. This merger of approaches offers new insight into the field of bilingual autobiographical memory. In addition, the study attempted to shed light on the investigation of motivations for codeswitching, beginning with Walters' SPPL Model and concluding with a distinction between 'community-based' and individual motivations.

Linguistic contributors to EFL literacy processes among Arabic and Hebrew speaking 4th graders

Susie Russak

In Israel, all pupils study English according to the same curriculum. Yet Arabic speakers study English as a fourth language, whereas for Hebrew speakers it is a second one. This study compared beginning English literacy skills among Arabic (N=19) and Hebrew (N=38) speaking 4th-graders. It was hypothesized that multi-lingual Arabic speakers would show metalinguistic advantages over mono-lingual Hebrew speakers. This would be evident through performance differences between groups, and differing contributions of native and additional languages, as well as phonological and orthographic knowledge to EFL literacy.

Parallel tasks were administered in both native languages and EFL. Arabic speakers were also tested in Hebrew. Tasks included: Real and pseudo-word reading fluency, accuracy; spelling; two orthographic tasks; phoneme deletion.

Non-parametric testing indicated an advantage for Arabic speakers over Hebrew speakers for English real and pseudo-word reading fluency, orthographic tasks, and phoneme deletion. Regression analyses with English measures as outcomes showed different results for each group: among Hebrew speakers - English literacy tasks and phoneme deletion were predicted by similar Hebrew tasks. Among Arabic speakers, English real word reading accuracy and spelling were predicted by both Arabic and Hebrew performance. All other English tasks were predicted by Arabic only. Phonological and orthographic skills together predicted all literacy skills in English for Arabic speakers, but only real word reading for Hebrew speakers.

These findings suggest the possibility of a multilingual advantage for Arabic speakers at the beginning of literacy acquisition in EFL as well as use of dual routes in reading and spelling for both populations.

ההנגנה (אינטונציה) של העברית בהשוואה ליידיש, ספרדית ואנגלית

דניאל גלאי

ככלל, מודעות להנגנה בשפה הינה היבט נחוץ בכדי להכיר את אופייה של השפה, הדינמיקה בין דובריה והמטענים הרגשיים המועברים ביניהם. כך גם באשר לעברית, כאשר ההשוואה בינה לבין שפות אחרות כגון יידיש, ספרדית ואנגלית מקלה על המלאכה. חקר ההנגנה עשוי לפתח גישה ביקורתית כלפי העברית המדוברת. הגישה הרווחת כלפיה כיום דומה להתפעלות מן ה"נס הישראלי", ביטוי שהיה נפוץ בשנותיה הראשונות של המדינה, גישה שיש בה מידה רבה של נרקיסיסטית לא ביקורתית כלפי שפת הישראלים.

חקירה השוואתית של העברית אל מול שלוש השפות אחרות מגלה לנו שבעברית, בין שם העצם לשם התואר, יש נטייה להטעים את שם העצם, בניגוד לשפות האחרות - בהן דווקא שם התואר הוא המודגש; בעברית הנושא הוא המקבל הטעמה, בעוד בשלוש השפות האחרות דווקא המושא הוא המודגש. הבדלי אינטונציה אלה מופיעים בצירופי מילים בודדות, במשפטים שלמים ובמשפטים מורכבים. למציאות האקוסטית הזו יש השפעה גדולה על הדינמיקה התקשורתית, דבר המוביל לעתים למתחים ולא-הבנות.

בתנ"ך, אחד המקורות המרכזיים, גם אם לא יחידים כמובן, של שפת הישראלים, רווח מאד האופי הציווי, זאת אולי משום שספר הספרים נכתב בהשראה של השגחה עליונה. משהו מאופי זה חדר גם לעברית בת זמננו, לעתים קרובות על חשבון הגמישות של פעלים אחרים ומגוונים. מצד שני, העברית המודרנית מושפעת גם משפות אירופיות, ומחיי השפה שהשפיעו על עיצוב העברית המדוברת, הקנו לה גם קווי אופי נוספים ומשלימים. כך למשל, ה"סטקטו" האופייני לדיבור הישראלי, אל מול ה"לגטו" הרווח מאד בשפות אחרות, אינו מוסיף לקלילות ולא לגנטיות של דוברי השפה, תכונות הקשורות לזכרון ולגילוי יצירתיות. עם זאת, שטף התקשורת של הישראלים בכל זאת פורח למרות ההנגנה האופיינית של השפה. חקר ההנגנה של העברית עשוי לספק לנו כלים כדי להבין את עצמנו ואת הקונפליקטים בהם אנו נתונים מזווית נוספת, ולהעשיר את הדיון בממשק שבין שפה, חברה ורגש. מאז שחברתי מאמר השוואתי בנושא זה בשנת 1995 (לא פורסם) המשכתי באופן אמפירי לערוך השוואה של ההנגנה בין ארבעת השפות. גם ניתוח של יצירות מוזיקליות עם טקסטים תרם להבנת האיפיון של כל שפה.

"אחיי ורעיי - הח' והע'": המאבק של פעילים תימנים ומזרחים למען העברית התקנית מעל דפי כתב העת "אפיקים" בשנים 1964-2011

יאיר אור

בשפה העברית יש תופעה יוצאת דופן: בשונה משפות אחרות, שההגייה התקנית בהן נקבעה על פי צורת הדיבור של אליטה שלטת, ההגייה התקנית בעברית, כפי שנקבעה על ידי ועד הלשון, קרובה יותר להגייה של קבוצות מיעוט - המזרחים. הסיבה לכך נעוצה בין השאר בעובדה שהתקן הלשוני בעברית נקבע בעיקר על סמך טקסטים עתיקים ושחזוריים מדעיים (Myhill, 1999), אם כי אפשר למנות גורמים נוספים, כגון השפעת הספרדים הוותיקים על העברית, הקנאות ההיסטורית של בתי ספר ועיתונים לתקינות לשונית ולהגייה המזרחית ועוד (רשף, 2016).

מחקר זה מנסה לעקוב אחר שאלת השפה התקנית מנקודת המבט של המזרחים (קרי, יהודים ילידי ארצות האסלאם), ובפרט - של יהודי תימן. אלה שימרו מסורות עתיקות של קריאה בתורה ושל לימוד השפה, והיו בדרך כלל קנאים לשפתם, שאותה תפסו כצורה מקורית ולא מושחתת של העברית (גרבר, תשע"ג; מורג, תשכ"ג). עם זאת, בבואם לארץ, הם נאלצו להתמודד עם מציאות המאיימת על תרבותם ושפתם. מצד אחד, לשונם העברית זכתה במידת מה בהכרת הממסד - בכלל זה אשכנזים רבים, שכאבו אף הם את כאב השפה - אך מצד שני, לשון הדיבור בפועל הייתה רחוקה מן התקן הלשוני שהציעו לאמץ. הרצאה זו חושפת פן לא מוכר של המאבק למען השפה התקנית בישראל: מאבקם של פעילים תימנים ומזרחים למען תקינות השפה, כפי שתועד בגיליונות כתב העת אפיקים (בעריכת יוסף דחוח-הלוי) בין השנים 1964 ו-2011. ההרצאה, המשתמשת במתודולוגיה של ניתוח שיח ביקורתי (Reisigl & Wodak, 2009), בוחנת את השיח של המאבק כפרקטיקה של היגיינה ורבאלית (Cameron, 2012) המשקפת שורה של אידיאולוגיות לשוניות (Blommaert, 1999; Woolard, 1998). היא מראה אילו תפיסות והלכי מחשבה שלטו בשיח התקינות הלשונית בקרב קבוצה זו, ואילו דרכי פעולה ושיתופי פעולה עם קבוצות אחרות נוצרו בעניין זה לאורך השנים.

חדירת היידיש לעברית ויחס הבלשנים אליה

הדר פרי

שפת אמם של רוב מחיי הדיבור העברי בארץ ישראל, אליעזר בן-יהודה ועמיתיו, הייתה יידיש. הם פנו עורף לעולם הישן, ודחו את היידיש, שסימלה את העבר הגלותי. בן-יהודה נמנע מכל שימוש במילים לועזיות, ובחידושיו הלשוניים ניכרת השפעת הערבית כשפה שמית. גם בני העלייה השנייה, שהגיעו משטחי האימפריה רוסית, רצו להתנער מהיידיש, שפת הגלות. ובכל זאת היידיש השתקפה באוצר המילים העברי שלהם ובמבנה המשפט. נראה שבתהליך הרכישה של עוד שפה פעל כאן המנגנון הקרוי התערבות לשון האם.

מלחמת הלשונות בין היידיש לעברית לא הסתיימה בניצחון מלא של העברית. אפילו בשנת 1948 עדיין הייתה היידיש הלשון העיקרית של כמחצית היהודים בארץ. כאשר הם למדו את השפה החדשה, הם הפעילו הפעלה בלתי מזדעות את מנגנוני שפת האם, והחדירו לעברית אלמנטים מיידיש. היידיש הטביעה את חותמה על תחומים שונים של העברית המודרנית: על המבטא וההטעמה, על הצורות הדקדוקיות, על התחביר ועל אוצר המילים. בהרצאתי אבקש לדבר על אותה חדירה של היידיש לעברית. אראה עד כמה נלחמו הבלשנים שפעלו בארץ באותה חדירה בתקופה שלפני קום מדינת ישראל ובעשורים הראשונים למדינה. מבחינתם השפה העברית היא מהסמלים המעצבים את המדינה, וחשוב היה להם לשמר את העברית ואת הישגי מלחמת השפות. בהרצאתי אביא את דעותיהם של הבלשנים הבולטים שפעלו באותה תקופה, כגון יוסף קלוזנר, יצחק אבינרי וראובן סיוון.

מקורות

הופקינס, סימון, **עברית ויידיש**, לשוננו לעם, מ-מא (תשמ"ט-תש"ן), עמ' 313-318.
 וולף, מוסקוביץ, "לעקסיש-סעמאנטישע השפעה פון יידיש אויפן מאָדערנעם העברעיִש", **הקונגרס העולמי למדעי היהדות**, 8, ד (תשמ"א), עמ' 69-75.
 Rojanski, Rachel, "The status of Yiddish in Israel, 1948–1951: an overview", in: Joseph Sherman (ed.), *Yiddish after the Holocaust*, Oxford 2004, pp. 46–59.

זיקות והשפעות שבין השירה העברית לשירה הערבית מאז ועד היום

מרגלית עובדיה

שיטת המחקר: המאמר עליו אני מבקשת לבסס את ההרצאה נכתב בעקבות הזמנה להרצאה במסגרת השתלמות למורים מהמגזר הערבי, והרציונאל שהנחה אותי לדון בצורך הבלתי נמנע בדו קיום בין שני העמים תוך התייחסות לשפה שמקשרת בין אנשים ובוודאי בין עמים. תוך בדיקת קשרים והשפעות בין השפות: של העברית על הערבית והרבכית על העברית, אשר צומחות זו לזו, משפיעות זו על זו ומאמצות מילים מנהגים ואורח חיים זו מזו. השפעות העברית על הערבית והערבית על העברית הילכו זו לצד זו והשפיעו זו על זו מקדמת דנא, ומוצאת את ביטוייה בדרך מיוחדת ובולטת במיוחד שירה עברית ובשירה הערבית. תופעה זו התקיימה וממשיכה להתקיים גם בימנו אלה ממש, בפי דוברי העברית ובעיקר חזקה יותר בפי דוברי הערבית. המאמר יציג וידגים את הזיקה ואת יחסי השירה העברית והשירה הערבית אשר צמחו זו לצד זו והשפיעו זו על זו, מי יותר ומי פחות, הכול בהתאם למקום ולזמן שבו נכתבה השירה. בשירת ערב הקדומה נמצאו יסודות מקבילים רבים לשירת המקרא. שירת יהודי ערב בתקופת הג'אהליה (שמוגדרת כתקופת הבערות בין השנים 430-610 וקדמה לאסלם הרבה לפני שנת 622 והמשיכה מעבר לשנה זו) מעידה על קיומו של מפגש זה. כמו כן בזכות הקשר ההדוק שבין ההתיישבות בא"י ובבל לקיבוצים ברוב מקומות תפוצותיהם של היהודים, החלו לצמוח ולהתפתח מרכזי לימוד בארצות המאג'רב האפרקאי ובספרד. גם בקיסרות הרומית ובאירופה שבתחום הנצרות המערבית. הקשר המשיך להתקיים. מתוך כל המרכזים האלה הלכה וגברה חשיבותו של המרכז שצמח ושגשג בחצי האי האיברי. כבר במחצית השנייה של המאה העשירית (למעלה ממאתיים שנה אחרי הכיבוש הערבי) יהדות אנדלוסיה קלטה את הלשון הערבית, התוודעה לה מדעת ומרצון, ולאחר שהערבית הפכה לשפת הדיבור והתקשורת של יהודי המזרח, החלו לכתוב בה גם שירה. האסכולה הבלשנית שהעמידו יהודי אנדלוסיה (ספרד המוסלמית) תופסת פרק חשוב בקורותיה של תורת הלשון העברית בימיה"ב. למפגש שבין השירה העברית לבין השירה הערבית ניצנים כבר בתקופה העתיקה, בשירת ערב הקדומה מוצאים יסודות מקבילים רבים לשירת המקרא, ושירת יהודי ערב בתקופת הג'אהליה מעידה על המפגש הזה. נציין כי המגע בין שתי השירות (העברית והערבית) הניב השפעה שנמשכה מן השירה הערבית אל השירה העברית רק אחרי שהתחוללו תהליכים של: חשיפה, היכרות, דחייה, מאבק וקבלה שקירבו אותן זו לזו. למרות שיצירת המשוררים היהודים בימיה"ב נכתבה מתוך דבקות ללשון העברית, ידוע כי לשירה הערבית היתה השפעה עצומה על העברית. אמנם, המשוררים העבריים ביקשו וניסו להישמר מהשפעת הערבית (רס"ג מציין זאת בחיבורו הידוע בשמו הערבי: "כאתב אצול שער אלעבראני תורת השיר של הפיוט- האגרון). אולם קסמה של השירה הערבית השפיעה על המשוררים העבריים, והם החלו לאמץ את ערכיה של השירה הערבית, זיקה זו לא בטלה גם לאחר גירוש ספרד.

מקורות

- אלדר, א, אסכולות הדקדוק האנדלוסית, תקופת הראשית, פעמים 38, עמ' 21-34.
בר אילן, מ, (תשנ"ב) רחיצת רגליים לפני התפילה- השפעה אסלמית או מנהג יהודי? מחניים 1, עמ' 162-169.
חזן, א', (תשמ"ז- 1987) הרקע הדו לשוני, לצמיחת שירי המטרוז (רקמה) בתוך פעמים 30, עמ' 23-40.

כיבושית: שפה ופוליטיקה של התנגדות ברומן ורד הלבנון מאת לאה איני

יעל לוי חזן

במרכזו של הרומן האוטוביוגרפי של לאה איני ורד הלבנון (2009) נצבת חיילת מבת ים המשרתת בתקופת מלחמת לבנון הראשונה ומתנדבת לסייע לחייל פצוע שניסה להתאבד בתחילת המלחמה ואושפז - כצמח כמעט - במחלקת השיקום בתל השומר. באוזניו של החייל היא מגוללת את סיפורה מילדות לבגרות ולצדו גם את סיפורו של אביה, יליד סלונקי ניצול אושוויץ. המספרת מתמודדת עם האלימות הפיזית והאלימות המילולית המופעלת עליה מידי הוריה ועם גילוי העריות מצד אביה. היא יוצאת למלחמת קיום על גופה ועל נפשה, וכן על אפשרותה לספר את סיפורה הן כאישה והן כמי שעתידי להיות סופרת בבגרותה.

"והלא תמיד אנחנו באיזה סוף או אמצע של מלחמה", אומרת המספרת, גיבורת הרומן, ובכך היא מסמנת את המלחמה כציר התמטי והפואטי הן של הרומן והן של הוויית החיים במדינת ישראל. הרומן מבוסס על הקבלות בין מלחמות ישראל המתרחשות בספירה הציבורית לאורך חייה של המספרת: מלחמת ששת הימים ב-1967, מלחמת יום הכיפורים ב-1973, ובעיקר מלחמת לבנון הראשונה ב-1982, מלחמה המתרחשת בהווה הסיפורי, לעומת המלחמות שבהן לוחמת הגיבורה בספירה הפרטית-הביתית.

היחס האינטימי, הרוחני וגם הכמו גופני לשפה מאפשרים למספרת התבוננות מעמיקה וגם ביקורתית בפניות החשוכות ובנקודות העיוורון של העברית. ברומן מופיעות דוגמאות המעידות על הרגישות המילולית של המספרת ויכולת ההקשבה יוצאת הדופן שלה לביטויים ולמטבעות לשון שגורים אגב קעקוע הנורמליזציה והלגיטימציה שהם מבקשים לייצר. הביקורת שנוקטת המספרת כלפי השפה משמשת ביטוי מרכזי, רב-כוח ומאיר עיניים של המחאה הפוליטית והחברתית שלה, בעיקר בנוגע לשיח הצבאי והמיליטריסטי ולמניפולציות המחשבתיות והרגשיות שהוא מפעיל. כך עומדת המספרת על כוחו של השיח הלאומי המבקש לייפות את המעשים הלא לגיטימיים הנעשים במסגרת המלחמות ולהצדיקם, אך בניגוד אליו מבקשת המספרת להנכיח אותם ולעמת עמם לא רק את עצמה אלא גם את הקוראות והקוראים.

מקורות

מוצ'ניק מלכה, "פצצה חכמה" ואש ידידותית: השימוש בלשון להסוואת אלימות", *מילה בסלע: רטוריקה עכשווית*, עריכה: יהושע גתי, עמק זרעאל: המכללה האקדמית עמק זרעאל, 2009, עמ' 114-129

Cohn Carol, "Clean Bombs and Clean Language", *Women, Militarism, & War: Essays in History, Politics and Social History*, edited by Jean Bethke Elshtain & Sheila Tobias, Savage, Md: Rowman & Littlefield, 1990: pp.34-46

Stoler Ann Laura, "Colonial Aphasia: Race and Disabled Histories in France", *Public Culture* 23 (1), 2011, pp. 121-156

השפה הערבית בין המציאות של המשבר והמשבר של המציאות בישראל¹: ספר הלימוד כמקרה בוחן

היפאא מג'אדלה

השפה הערבית ניצבת אל מול אתגרים קשים ובעיות רבות: במישור השימושי, הלימודי, הביקורתי, הלקסיקלי והמחקרי. תופעת החולשה הלשונית נפוצה באזורים הערביים השונים בשיעורים משתנים; זאת בהתאם לתנאים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים השוררים בכל מדינה, ובהתאם למצב החינוך והתרבות והאקלים התרבותי השולטים בהן. לתופעה זו נודעת ייחודיות בחברה הערבית בישראל, אשר חווה מאבקים פוליטיים וחברתיים ומצב של ייחוד, שלבד מהאדמה, השפיע גם על השפה. אלה גרמו לנסיגה ברמת השפה הערבית ובמעמדה, שעליה מעידה המציאות הלשונית. הדבר בא לידי ביטוי בפועל בירידת רמת ההישגים הלימודיים הלשוניים בשלבי הלימוד השונים, הואיל ותוצאות המבחנים המקומיים - כגון מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית (מיצ"ב-מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית), כמו גם המבחנים הבין-לאומיים - כגון מבחני פירלס (Pirls) להערכת אוריינות, מצביעים על קיומה של חולשה ניכרת בקרב התלמידים הערביים בשפה הערבית (ראה: ראמ"ה-רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך, 2014). מחקרו של עת'אמנה (2010) הראה, שרמת החולשה הלשונית בקרב תלמידי הכתות הנמוכות בחטיבה היסודית באזור המשולש הצפוני היתה גבוהה. מהגילויים של משבר הלשון בחברה הערבית, דומיננטיות של סצנה לשונית, שמשליטה את העברית ודוחקת לשוליים את הערבית (ראה: אמארה, 2010, אמארה ומרעי, 2004, אבו ע'זאלה, Ben-Rafael, Shohamy, Amara & Trumper, 2009, Hecht, Nira 2006), וניכור לשוני, תרבותי וזהותי. מטרת המחקר לחשוף את המציאות הלשונית השוררת בחברה הערבית בישראל, על מרכיביה השונים והיבטיה הרבים. בנוסף, המטרה הינה להתחקות אחר הקווים המאפיינים של המשבר הלשוני כפי שהוא משתקף בספרי לימוד השפה הערבית, לאור התפישה שהם מהגורמים החשובים ביותר המביאים לירידה ברמת תוצאותיו של תהליך לימוד השפה הערבית. בכך, הוא שואף לשרטט תמונת מציאות של הוראת השפה הערבית, באמצעות ניתוח תכנים מדגמיים מספרי הלימוד המאושרים ובחינת עמדותיהם של המורים והמורות כלפי ספרים אלה. המחקר מתבסס על שתי שיטות: השיטה האנליטית באמצעות שימוש בשיטת ניתוח תוכנם של ספרי הלימוד-מושא המחקר-על מרכיביהם השונים, ובחינת מידת עמידתם בקריטריונים ספציפיים; והשיטה הסטטיסטית לביסוס נקודת המבט האנליטית-תיאורית ולהשגת תוצאות מדויקות ואובייקטיביות יותר. למחקר זה חשיבות רבה, הואיל והוא עולה בקנה אחד עם תנועת פיתוח וחדוש כוללת של תכניות הלימוד בשפה, ועם הוצאת ספרים חדשים ללימוד שפה, אשר נכנסו לשימוש בבתי הספר הערביים בישראל עם פתיחת שנת הלימודים 2014/2015, מבלי שקדם לכך שלב ניסיוני. כמו כן, למיטב ידיעתה של החוקרת, לא נערך כל מחקר אנליטי-הערכתי בנוגע לספרים חדישים אלה.

1 מאמר זה מבוסס על מחקר קודם שערכה החוקרת, שבמסגרתו בחנה את ספרי לימוד הדקדוק הערבי במספר מדינות, כולל ישראל, ומחקר נוסף שהיא עורכת כעת, מוקדש לבחינת עמדותיהם של המורים והמורות כלפי ספרי לימוד השפה הערבית.

اللغة العربية بين واقع الأزمة وأزمة الواقع في إسرائيل: الكتاب التعليمي نموذجًا

هيفاء مجادلة

تواجه اللغة العربية تحديات صعبة وإشكاليات كثيرة: استخدامًا، تعليمًا، نقدًا، معجمًا وبحثًا. وتنتشر ظاهرة الضعف اللغوي في الأقطار العربية المختلفة بنسب متفاوتة، وذلك تبعًا للظروف السياسية، الاجتماعية والاقتصادية التي تعيشها كل بلد، وتبعًا لوضع التربية والتعليم، والمناحي الثقافية، والفكرية السائدة فيها. تكتسب هذه الظاهرة خصوصية لدى المجتمع العربي في إسرائيل، الذي يعيش صراعات سياسية وعسكرية، وحالة من التهويد التي تجاوزت الأرض لتمس اللغة. أدى ذلك إلى حالة من النكوص في مستوى اللغة العربية ومكانتها يشهدها الواقع اللغوي. تجلّى ذلك فعليًا في تدني مستوى التحصيلات الدراسية اللغوية في مختلف المراحل الدراسية، إذ تُشير نتائج الامتحانات المحلية، كامتحانات مقياس النجاعة والنماء-ميتساف (م"צ"ב-מדדי עילות וצמיחה בית ספרית)، وكذلك الامتحانات العالمية كالامتحانات الدولية في التّورّ القرائي-البييرلز-Pirls إلى وجود ضعف ملموس لدى الطلاب العرب في اللغة العربية (انظر: رام"ה-רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך، 2014). وأظهرت دراسة عثمانة (2010) أنّ مستوى الضعف اللغوي لدى تلاميذ المرحلة الأساسية الدنيا في منطقة المثلث الشمالي كان مرتفعًا.

ومن تمظهرات الواقع اللغوي المأزوم في المجتمع العربي هيمنة مشهد لغوي يُغلب العبرية ويهمش العربية (انظر: أمارة، 2010؛ أمارة ومرعي، 2004؛ אבו ע'זאלה، 2009؛ Ben-Rafael, Shohamy, Amara & Trumper-Hecht, 2006)؛ وحالة من الاغتراب اللغوي والحضاري والهوياتي.

تتغيًا الورقة استجلاء الواقع اللغوي السائد في المجتمع العربي في إسرائيل بمختلف مركباته وتعدّد فضاءاته. كما تهدف إلى رصد ملامح الأزمة اللغوية السائدة متمثلة في كتب تدريس اللغة العربية باعتبارها من أهمّ العوامل المؤدية إلى تدني مستوى مخرجات تعليم اللغة العربية. وهي بذلك تطمح إلى تقديم صورة لواقع تعليمية اللغة العربية من خلال تحليل مضامين عينة من كتب التدريس المعتمدة، وفحص وجهات نظر المعلمين والمعلمات في هذه الكتب.

تعتمد الدراسة المنهجين: التحليلي المعياري متمثلًا في توظيف أسلوب تحليل محتوى كتب التدريس، وتحديد مدى تحقيقها للمعايير المحددة؛ والمنهج الإحصائي لتدعيم وجهة النظر التحليلية الوصفية، ولتحقيق نتائج أدق، وأكثر موضوعية.

تكتسب الدراسة أهمية خاصة إذ تتزامن مع حركة تطوير شاملة للمناهج التعليمية اللغوية، ومع إصدار كتب لغوية مدرسية جديدة، جرى تطبيقها في المدارس العربية في إسرائيل، في مطلع العام الدراسي 2014/2015 دون أن تسبقها مرحلة تجريب، كما أنّه لم تجر على هذه الكتب الحديثة أية دراسة تحليلية تقييمية-في حدود علم الباحثة.

משפת המחשב אל המחשבה האמנותית: טכנו-פואטיקה כתסביך האמן ביצירת אלכס אפשטיין

אורנה לזין

בהרצאה זו אעסוק בתסביך האמן כפי שהוא משוקע בסיפוריו הקצרצרים של אלכס אפשטיין. אפשטיין הוא סופר ישראלי עכשווי המפרסם סיפורים קצרצרים בהוצאות המוכרות ובמוסף לתרבות ולספרות של עיתון 'הארץ'. במזעור הטקסט מתעלה אפשטיין על הבנאליות והקיטש ומצליח לשזור אינטימיות אנושית (מירן, 2005). לצורך הדיון אתייחס למאפייני הסיפור הקצרצר כז'אנר ולמאפייני כתיבתו הייחודית של אפשטיין (Rovner, 2015) בדגש על ההיבט הלשוני. אלו ימצבו את אפשטיין כיוצר ששפתו כפולה: כמתכנת בחברת הייטק הלוגיקה של הטכנולוגיה היא שפת המחשבה שלו וכאמן הוא נאמן לחוקיות אחרת לגמרי - הפואטיקה. האם אפשטיין מתכנת סיפורים?

אפשטיין לא נולד מן האין ומבחינה זו הוא ממשיך את המניפסט הפואטי של המשורר דוד אבידן. יחד עם זאת, אפשטיין שונה מאבידן כמו גם מיוצרים עכשוויים שבמרכז יצירתם המתח בין טכנולוגיה ופואטיקה. סיפורים של אפשטיין שכותרתם "הודעת SMS תועה" "מחשב אהבה מחדש" או "אגדה סולרית" (אפשטיין, 2005) משקפים את האופן שבו שפתו הייחודית מתיכה יחד שני קטבים: שפת הטכנולוגיה מכאן והשפה הפואטית מכאן. גם שיטת הפרסום של אפשטיין היא חלק מן המהלך הזה. הספר "לקסם הבא אודקן לכנפיים" (אפשטיין, 2012) יצא בפורמט ספר דיגיטלי בפייסבוק ומיד לאחר מכן נדפס בהוצאת כרמל. שלושת ספריו האחרונים של אפשטיין הם דיגיטליים לגמרי. במובן זה, לא רק דיוקן האמן ונושאי הכתיבה, אלא גם אופן הפרסום הם עדויות לתופעה אמנותית ייחודית שיש לה שפה משלה.

במסגרת ההרצאה אנתח את הדינאמיקה שנוצרת בין הקטבים טכנולוגיה-פואטיקה במקבץ סיפורים קצרצרים של אפשטיין לאור מאפייני הז'אנר: פערי עלילה, פואנטה וגוון קיומי. אציע שתסביך הזהות הכפולה של שפת הטכנו-פואטיקה מאפשרת לאפשטיין להיות נוכח בשני העולמות במקביל ובה בעת לא להיות שייך לאף אחד מהם.

מקורות

- אפשטיין, א' (2005). **לכחול אין דרום**. תל אביב: עם עובד.
אפשטיין, א' (2005). **לקסם הבא אודקן לכנפיים**. ירושלים: כרמל.
מירן, ר' (15 ביוני 2005). "אם הקיצור הוא אחיו של הכישרון, הרי שהמזעור הוא הכישרון עצמו". הארץ, מוסף ספרים, עמ' 80.
Rovner, A. (2015). The shape of time in microfiction: Alex Epstein and the search for lost time. *Shofar* 33, 4, pp. 111-133.

השפה הערבית באקדמיה הישראלית: על ההשלכות החברתיות, האקדמיות והפוליטיות של קידום השפה הערבית במרחב האקדמי

בשלוש השנים האחרונות התקיים לראשונה בישראל מיזם ששם בקדמת הבימה את קידומה של השפה הערבית במרחב האקדמי הישראלי. במיזם השתתפו שלושה ארגונים (מרכז דיראסאת, מכון ון ליר בירושלים ועמותת סיכוי) והוא התקיים בארבע אוניברסיטאות מחקר (אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת תל-אביב, אוניברסיטת חיפה והאוניברסיטה העברית בירושלים). מטרת הפרויקט היתה לקדם כנסים אקדמיים בשפה הערבית וקורסים אקדמיים בשפה הערבית, כמו גם לקדם מחקר על מקומה של הערבית באוניברסיטאות בישראל. בפאנל המרכזי של כנס אגודת "שפה וחברה", שיתקיים לראשונה בשפה הערבית, יוצגו לראשונה תוצאות הפרויקט, האתגרים העיקריים שעלו בו והסיכויים שנפתחו במסגרתו. בדיון יוצגו החסמים העיקריים העומדים מול קידומה של השפה הערבית באקדמיה, וההשלכות החברתיות, האקדמיות והפוליטיות שכל הנראה יהיו לקידומה של השפה הערבית במרחב האקדמי בישראל. במרכז הפאנל תעמוד הרצאתו של פרופ' מוחמד אמארה שתעסוק במחקר שהוא קידם יחד עם שני עמיתים (ד"ר עבד אלרחמן מרעי וד"ר סמדר דוניצה-שמידט) על הערבית באקדמיה, לאחריו יחולק המחקר לראשונה לבאי הכנס (בנוסח בעברית ובנוסח בערבית).

י"ר: מייסלון דלאשה, אוני' תל אביב ומכון ון-יר

הצגת תוצאות הפרויקט - הערבית כחלק מהקמפוס הישראלי:

ראונק נאטור, מנכ"לית שותפה, עמותת סיכוי

ד"ר יונתן מנדל, מכון ון ליר בירושלים והאוני' העברית בירושלים

דליה חלבי, מנכ"לית עמותת דיראסאת

הצגת המחקר "הערבית באקדמיה הישראלית":

פרופ' מוחמד אמארה, המכללה האקדמית בית ברל

